

Ann-Maria Heikkilä

**AIKUISTEN SATEENKAAREVIEN
NÄKEMYKSIÄ HYVINVOINNISTA,
OSALLISUUDESTA JA
NIIDEN TUKEMISESTA**

Opinnäytetyö

Sosionomi (AMK)

2020

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Ann-Maria Heikkilä	Sosionomi (AMK)	Huhtikuu 2020
Opinnäytetyön nimi		72 sivua 14 liitesivua
Aikuisten sateenkaarevien näkemyksiä hyvinvoinnista, osallisuudesta ja niiden tukemisesta		
Toimeksiantaja		
Etelä-Savo Pride ry		
Ohjaaja		
Kati Vapalahti		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytteen tavoitteena oli tuottaa tietoa sateenkaarevien aikuisten hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Tarkoituksena oli selvittää Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien henkilökohtaisia kokemuksia omasta hyvinvoinnista ja osallisuudesta sekä niiden tukemisestä. Työssä selvitettiin myös, miten työn toimeksiantaja Etelä-Savo Pride ry voisi tukea heidän hyvinvointiaan ja osallisuuttaan. Etelä-Savo Pride ry on ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, joka pyrkii edistämään sateenkaarevien tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, hyvinvointia, osallisuutta ja perusoikeuksien toteutumista Etelä-Savon alueella.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisesti. Aineisto kerättiin kahdella ryhmämuotoisella teemahaastattelulla loka- ja marraskuussa 2019. Haastateltavat (n=6) saatiin jakamalla haastattelukutsua sosiaalisessa mediassa sekä paperisella kutsulla kirjaston, ammattikorkeakoulun, ammattiopiston ja yliopiston ilmoitustauluilla. Haastatteluaineisto litteroitiin, minkä jälkeen se analysoitiin aineistolähtöisen sekä teoriasidonnaisen sisällönanalyysin menetelmää hyödyntäen.</p> <p>Opinnäytetyön tulokset painottuivat sateenkaarevien kokemiin haasteisiin hyvinvoinnissa ja osallisuudessa. Hyvinvointia haastoivat turvattomuuden tunteet, vapaa-ajan riittämättömyys, muotoutuvat kotiasiat, ongelmat perhesuhteissa, palveluiden epätasa-arvo, työn luomat haasteet, taloudellinen tilanne, poliittinen ilmapiiri, ajanhallinnan haasteet sekä sateenkaarevuuden mukanaan tuomat haasteet, kuten identiteettiristiriita ja ns. kaapissa oleminen. Osallisuutta haastoivat sateenkaariasioiden huono näkyvyys, negatiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen, haasteet ihmissuhteissa, huono ilmapiiri, syrjintä, alueelliset haasteet, oman itsensä peittäminen ja muiden ihmisten painostus, kuten yhteiskunnan asenteet kumppanivalintaan, sekä sateenkaarevuus. Hyvinvointia ja osallisuutta tukevat tekijät olivat pitkälti haastavien tekijöiden positiivisia vastakohtia, kuten mielekäs vapaa-aika ja hyvinvointitaidot. Hyvinvointia ja osallisuutta tukivat vastakohtien lisäksi aika, hyvinvointitaidot, sateenkaarevuus, läheiset ihmissuhteet ja vapaa-aika. Huolimatta haasteista, haastattelutilanteissa kuvautui haastateltavien kokemus omasta hyvinvoinnista melko positiivisena.</p> <p>Etelä-Savo Pride ry voisi tukea sateenkaarevien osallisuutta ja hyvinvointia vaikuttamalla paikallisesti päätöksentekoon, kouluttamalla hyvinvointihenkilökuntaa, viranomaisia ja opettajia kohtaamaan sateenkaarevuutta sekä tuomalla sateenkaarevuutta näkyväksi Etelä-Savossa.</p>		
Asiasanat		
seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, hyvinvointi, osallisuus		

Author (authors)	Degree	Time
Ann-Maria Heikkilä	Bachelor of Social Services	April 2020
Thesis title		
Adult LGBTQ-people's views on well-being, participation and their support.		72 pages 14 pages of appendices
Commissioned by		
South Savonia Pride Association / Etelä-Savo Pride ry		
Supervisor		
Kati Vapalahti		
Abstract		
<p>The purpose of this bachelor's thesis was to produce information about LGBTQ-people's well-being and participation. Another aim was to find out LGBTQ-people's personal views about their well-being and participation, and how to support those. This thesis was ordered by South Savonia Pride Association. South Savonia Pride Association is a human rights and non-governmental organization. They aim to promote LGBTQ-people's equality, well-being, participation and the fulfilling of fundamental rights in South Savonia. They will use the results of this thesis to develop their operation.</p> <p>This thesis used qualitative research methods. The material was gathered via two group focused interviews. The interviewees were gathered with an interview invitation in the social media, and on information boards in the public library and university of applied sciences library and at a university, vocational school, and university of applied sciences. The material was transcribed and then analysed with data-driven content analysis.</p> <p>The results of the thesis showed the challenges experienced in well-being and participation. Well-being was challenged by feelings of insecurity, insufficient spare time, problems in family relationships, inequality of services, challenges created by the work, financial situation, political atmosphere and time management challenges. The participation was challenged by the poor visibility of LGBTQ matters, negative attitude towards LGBTQ-people, bad atmosphere, challenges in relationships, regional challenges, discrimination, situations where you cannot be yourself and pressure from other people, such as the society's attitudes towards the partner choice. Simply being an LGBTQ brings unique challenges in well-being and participation like conflict of identity and being in a closet. The factors supporting well-being and inclusion were mainly positive contrasts with challenging factors. This showed that the interviewees were in different life situations. Well-being and participation were also supported by time, well-being skills, being LGBTQ, close relationships and spare time. Despite the challenges, the interviewees described their own well-being as quite positive. The results of the thesis showed also that South Savonia Pride Association could support the participation and well-being of LGBTQ-people by influencing decision-making locally, training well-being staff, authorities and teachers to face LGBTQ-people and making LGBTQ matters more visible in South Savonia.</p>		
Keywords		
sexual minorities, gender minorities, well-being, participation		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
2	HYVINVOINTI JA OSALLISUUS	9
3	SUKUPUOLEN MONINAISUUS.....	12
3.1	Transihmisyys.....	13
3.2	Intersukupuolisuus.....	15
4	SEKSUAALISEN SUUNTAUTUMISEN MONINAISUUS	16
4.1	Homoseksuaalisuus.....	16
4.2	Bi- ja panseksuaalisuus	17
4.3	Aseksuaalisuus.....	17
5	SATEENKAAREVANA SUOMESSA JA MAAILMALLA.....	18
5.1	Lainsäädännön muutokset Suomessa ja laki nyt	19
5.2	Sateenkaarevien hyvinvointi ja osallisuus Suomessa.....	23
5.2.1	Tasa-arvobarometri 2017.....	24
5.2.2	Sateenkaariperheiden vanhempien hyvinvointi.....	26
5.2.3	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa.....	27
5.2.4	Sukupuolimoninaiset ei-heteroseksuaaliset työntekijät	29
5.2.5	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa	31
5.3	Sateenkaarevien hyvinvoinnista ja osallisuudesta maailmalla.....	32
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	33
6.1	Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	35
6.2	Aikaisemman tutkimustiedon kerääminen	35
6.3	Aineistonkeruun toteuttaminen	37
6.3.1	Haastateltavien saaminen ja kuvailu.....	37
6.3.2	Haastatteluiden toteuttaminen	38
6.4	Aineiston analyysi.....	41
7	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	47

7.1	Hyvinvointia haastavat tekijät	48
7.1.1	Poliittinen ilmapiiri ja palveluiden epätasa-arvo	48
7.1.2	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	49
7.1.3	Terveydelliset haasteet	51
7.2	Hyvinvointia tukevat tekijät	51
7.2.1	Aika.....	52
7.2.2	Sateenkaarevuuden vaikutukset hyvinvointiin	52
7.3	Osallisuutta haastavat tekijät	53
7.3.1	Alueelliset haasteet.....	54
7.3.2	Syrjintä.....	54
7.3.3	Sateenkaarevuuden luomat haasteet osallisuudelle	55
7.4	Osallisuutta tukevat tekijät	56
7.4.1	Poliittinen osallistuminen.....	56
7.4.2	Toimijuus omassa elämässä.....	56
7.5	Etelä-Savo Pride hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana	57
7.6	Kehittämiskohteet Etelä-Savo Pride ry:lle	58
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	58
9	JATKOKEHITTÄMIS- JA TUTKIMUSDEAT	62
10	POHDINTA	64
10.1	Tuloksiin mahdollisesti vaikuttaneita tekijöitä.....	66
10.2	Laadun, luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta.....	67
	LÄHTEET.....	70
	LIITTEET	
	Liite 1. Kutsu tutkimushaastatteluun	
	Liite 2. Suostumus tutkimushaastatteluun	
	Liite 3. Esitietolomake	
	Liite 4. Teemahaastattelurunko	
	Liite 5. Pääluokka: Hyvinvointia tukevat tekijät	
	Liite 6. Pääluokka: Hyvinvointia haastavat tekijät	

Liite 7. Pääluokka: Osallisuutta tukevat tekijät

Liite 8. Pääluokka: Osallisuutta haastavat tekijät

Liite 9. Pääluokka: Etelä-Savo Pride:ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana

Liite 10. Pääluokka: Kehittämiskohteet Etelä-Savo Pride:rylle

1 JOHDANTO

”Sateenkaareva on adjektiivi, jolla voi määritellä monia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä asioita.” Tutuimpia termejä ovat esimerkiksi sateenkaarinuori ja sateenkaariperhe. (Sateenkaarisanasto 2018.) Tässä opinnäytteessä sanaa sateenkaareva käytetään eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä kuvaamaan seksuaalisuuden- ja sukupuolen moninaisuutta.

Tämä opinnäytetyö käsittelee hyvinvointia Erik Allardtin (1976) teorian kautta. Teorian mukaan hyvinvointi koostuu kolmesta osa-alueesta: elintasosta, yhteyssuhteista ja itsensä toteuttamisesta. Mikäli kaikki osa-alueet toteutuvat yksilön elämässä, hän on silloin hyvinvoiva. Jos taas jossakin osa-alueessa on puutteita, se voi heijastaa kaikkiin osa-alueisiin. Osallisuutta lähestytään tässä työssä Isolan ym. (2017) sekä Raivio ja Karjalaisen (2013) määritelmien kautta. Isolan ym. (2017) mukaan osallisuus koostuu osallisuudesta omassa elämässä, osallisuudesta vaikuttamisen prosesseissa ja osallisuudesta paikallisesti. Raivio ja Karjalainen (2013) taas ajattelevat osallisuuden kolmen ulottuvuuden kautta, Allardtin teoriaa mukaillen. Having, acting ja belonging ovat osa-alueet, jotka toteutuessaan lisäävät osallisuutta, mutta toteutumattomana aiheuttavat syrjäytymistä.

Sateenkaarevien määrää Suomessa on mahdotonta arvioida. On kuitenkin arvioitu, että heitä olisi 5–15% väestöstä. Kun otetaan mukaan sateenkaarevien läheiset, vanhemmat, lapset, sukulaiset ja ystävät, sateenkaariasiat koskevat hieman alle puolia kunnan asukkaista. (Lehtonen 2006.) Tämän työn aihe koskee siis yllättävän isoa osaa eteläsavolaisista.

Opinnäytteen aihe on myös ajankohtainen, sillä yhä tänäkin päivänä Suomessa sateenkaarevien perus- ja ihmisoikeuksissa on laajoja puutteita. Oikeusministeriön selvityksessä *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa* tuli ilmi, että sateenkaarevien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa on ongelmia useilla eri elämänalueilla. Heillä on verrokkejaan useammin kokemuksia väkivallasta ja syrjinnästä, perhelainsäädäntö ei ole yhdenvertainen sateenkaariperheille ja transihmisten itsemääräämisoikeutta loukataan juridisen sukupuolen korjaamista määrittelevässä laissa

pakkosterilisaatiolla. Selvityksessään Oikeusministeriön kanta oli, että sateenkaarevien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta edellyttäisi tutkimustietoa muun muassa heidän hyvinvoinnistaan. (Oikeusministeriö 2014.)

Opinnäytetyön tekeminen alkoi ajatuksella: haluan tehdä opinnäytetyön, joka käsittelee sateenkaarevuutta. Otin lokakuussa 2018 yhteyttä Setaan kuuluvaan Savon Setaan. Seta on ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on parantaa sateenkaarevien hyvinvointia ja heidän ihmisoikeuksiensa toteutumista sekä toimia kattojärjestönä erilaisille paikallisille yhdistyksille. Savon Setasta minut ohjattiin keskustelemaan nykyisen Etelä-Savo Pride ry:n puheenjohtajan kanssa. Kävimme keskustelun erilaisista aiheista, joille olisi tarvetta ja päädyin valitsemaan aikuisten sateenkaarevien hyvinvointia koskevan aiheen. Opinnäytteen toimeksiantaja Etelä-Savo Pride ry on ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, joka pyrkii edistämään sateenkaarevien tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, hyvinvointia, osallisuutta ja perusoikeuksien toteutumista Etelä-Savon alueella. Yhdistys tulee käyttämään opinnäytteen tuloksia toimintansa kehittämisessä.

Opinnäytteen tavoitteena oli tuottaa tietoa sateenkaarevien aikuisten hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Tarkoituksena oli selvittää Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien henkilökohtaista kokemusta omasta hyvinvoinnistaan ja osallisuudestaan, sekä niiden tukemisesta. Opinnäyte käsittelee aihetta kolmen tutkimuskysymyksen kautta: Minkälainen on Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien kokemus omasta hyvinvoinnistaan, minkälainen on Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien kokemus omasta osallisuudestaan ja miten Etelä-Savo Pride ry voisi tukea aikuisten sateenkaarevien hyvinvointia ja osallisuutta?

Tämän opinnäytetyön pääkäsitteet ovat hyvinvointi, osallisuus, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt ja sateenkaarevuus. Käsitteet avataan luvuissa 2–4, sillä ne ovat isoja kokonaisuuksia. Luvussa viisi käsitellään hieman, millaista on olla sateenkaarevana maailmalla ja Suomessa, tämän jälkeen päästään opinnäytetyön tulosten raportoimiseen, johtopäätöksiin sekä jatkokehittämisen- ja -tutkimisideoihin. Viimeisessä luvussa pohditaan opinnäytetyön onnistumista, tuloksiin vaikuttaneita tekijöitä sekä laadun, luotettavuuden ja eettisyyden toteutumista prosessissa.

2 HYVINVOINTI JA OSALLISUUS

Tässä työssä hyvinvointia lähestytään Erik Allardtin (1976) luoman having-loving-being–teorian kautta. Allardtin teorian mukaan hyvinvointi koostuu kolmesta osa-alueesta: having eli elintaso, loving eli yhteyssuhteet ja being eli itsensä toteuttaminen. Kun ihmisellä on riittävä elintaso, riittävästi yhteyssuhteita ja ihminen kykenee riittävästi toteuttamaan itseään, on ihminen Allardtin teorian mukaan hyvinvoiva. Se, mikä on missäkin osa-alueessa riittävää, on aina yksilöllistä, sillä hyvinvointi on muutenkin hyvin henkilökohtainen käsite. Yhden osa-alueen puutteet voivat vaikuttaa toiseen osa-alueeseen ja samaan aikaan jonkin osa-alueen ollessa erittäin vahvoilla, voi se auttaa selviämään, vaikka toinen osa-alue ei toteutuisikaan riittävästi.

Elintaso yksinkertaisimmillaan tarkoittaa Allardtin (1976) mukaan niitä resursseja, joiden avulla tyydytetään ihmisen tarpeet. Mikäli resursseja ei ole tarpeiden tyydyttämiseen, elintason osa-alue on epäkunnossa. Elintaso sisältää paljon fysiologisia tarpeita. Pysyäkseen toimintakunnossa, ihminen tarvitsee happea, ravintoa, nestettä, lämpöä ja turvallisuutta. Pohjoismaissa elintaso ei kuitenkaan ole vain fysiologisia tarpeita, vaan siihen kuuluu muitakin asioita, jotka menevät hieman päällekkäin teorian muiden hyvinvoinnin osatekijöiden kanssa. Pohjoismaissa elintasaan kuuluvat myös asunto, vapaa-aika, työllisyys ja työlöt, koulutus, terveys, ravintotottumukset, kasvuolosuhteet ja perhesuhteet, taloudelliset resurssit sekä poliittiset resurssit.

Yhteyssuhteet ovat ihmisten perustarpeita. Se on tarve tuntea olevansa jäsen jossakin sosiaalisessa verkostossa. Samaan aikaan yhteyssuhteet ovat myös resurssi, joka auttaa ihmistä toteuttamaan hyvinvoinnin muita osa-alueita. Loving-sana viittaa rakkauteen, jokaisella ihmisellä on tarve rakkauteen ja helliin tunteisiin. Yhteyssuhde ei tarkoita sitä, että ihmisellä on ainoastaan tarve tulla rakastetuksi, vaan se tarkoittaa myös sitä, että ihmisellä on myös tarve antaa rakkautta muille. (Allardt 1976.)

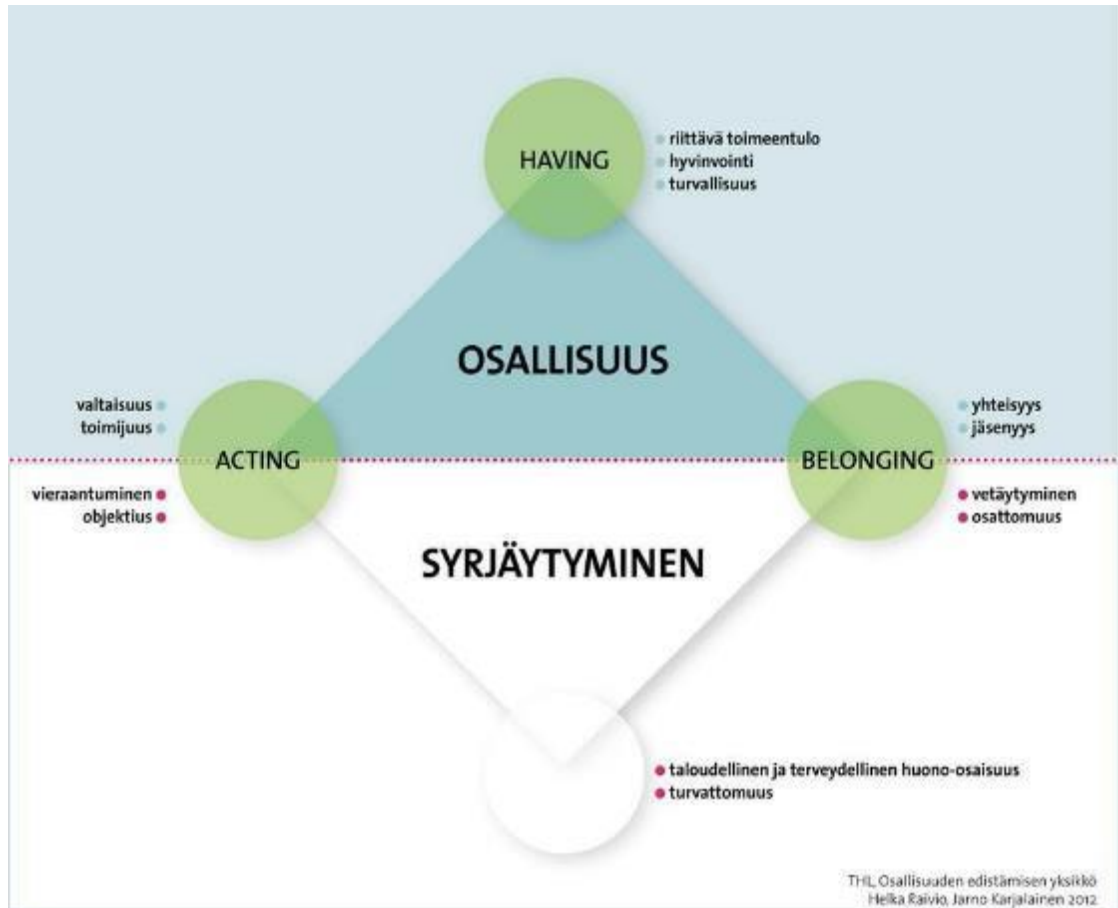
Itsensä toteuttaminen koostuu Allardtin (1976) mukaan neljästä osa-alueesta: persoonasta, arvonannosta eli statuksesta, tekemisestä, sekä yksilön poliitti-

sista resursseista. Persoonana on itsensä toteuttamisessa se osa, joka on korvaamaton osa ihmistä, ihmisen oma persoonallisuus. Persoonaa on persoonallisuuden kehittäminen ja sen vastakohtana on itsestä vieraantuminen, eli mikäli yksilö tuntee olevansa täysin korvattavissa vaikkapa perheessään tai työssään. Arvonanto eli status ei tarkoita pelkästään omaa paikkaa sosiaalisessa hierarkiassa vaan sitä, että jokaisella ihmisellä on tarve tuntea olonsa kunnioitetuksi omasta yhteiskunnallisesta asemastaan huolimatta. Tekemisen osa-alue pitää sisällään työn ja työttömyyden sekä mahdollisuuden vapaa-ajan harrastuksiin ja toimintoihin. Allardtin mukaan tekeminen on edellytys itsensä toteuttamiselle. Hän puhuu teoksessaan siitä, kuinka työttömyys voi saada muun muassa ihmisen lopettamaan harrastamisen. Poliittiset resurssit eivät suinkaan tarkoita vain politiikkaa, vaan sillä ilmaistaan sitä, pystyykö ihminen vaikuttamaan omaan elämäänsä.

Osallisuus on laaja käsite, sosiaali- ja terveysministeriössä siitä puhutaan aktiivoinnin, aktiivisen kansalaisuuden sekä yhdenvertaisten palveluiden hengessä. Oikeusministeriö käsittää sen ihmisoikeutena ja demokratiana, kun taas opetus ja kulttuuriministeriössä osallisuutta kuvataan merkityksellisyydellä ja mahdollisuuksilla. Osallisuutta on kutsuttu sateenvarjokäsitteeksi, jonka alla on lähestymistapoja ja näkökulmia. (Isola ym. 2017.) Tässä opinnytteessä osallisuus määritellään Isolan ym. (2017) sekä Raivion ja Karjalaisen (2013) teorioilla.

Isola ym. (2017) lähestyy osallisuuden käsitettä kolmen osa-alueen kautta: Osallisuus omassa elämässä, osallisuus vaikuttamisen prosesseissa ja osallisuus paikallisesti. Osallisuus omassa elämässä tarkoittaa mahdollisuutta päättää olemisestaan ja tekemisistään sekä ymmärrettävissä, hallittavissa ja ennakoitavissa olevaa ympäristöä. Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa tarkoittaa tunnetta siitä, että voi vaikuttaa itsensä ulkopuolelle asioihin esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinpaikkakunnalla tai yhteiskunnassa. Osallisuuden paikallisuuden taso tarkoittaa kykenemistä panostamaan yhteiseen hyvään. Isolan ym. mukaan paikallisuuden osa-alue tarkoittaa kykyä tavalla tai toisella maksaa saamansa palvelu takaisin. Esimerkiksi pitkään köyhyydessä elänyt henkilö on vastentahtoisesti riippuvainen hyvinvointivaltiosta ja kiitollisuudenvelassa, eikä kykeneväinen niin sanotusti antamaan vastalahjaa saamastaan hyvästä.

Osallisuus voidaan nähdä myös syrjäytymisen vastaparina. Kuvassa 1 Raivion ja Karjalaisen (2013) käsitys osallisuudesta syrjäytymisen vastaparina. Kuvasta voidaan tulkita, että syrjäytymisen riski kasvaa esimerkiksi riittämättömän toimeentulon tai turvattomuuden myötä ja vastavuoroisesti riski pienee, mikäli ihminen tuntee yhteyttä ja jäsenyyttä yhteisöihin.

Kuva 1. Osallisuus syrjäytymisen vastaparina (Raivio & Karjalainen 2013)

Osallisuuden käsitteen jäsentäminen Raivion ja Karjalaisen teorian mukaan muistuttaa läheisesti Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksia (Kuva 1.). Osallisuus koostuu niin ikään kolmesta ulottuvuudesta, having, acting ja belonging. Having tarkoittaa riittävää toimeentuloa ja hyvinvointia, taloudellista osallisuutta. Acting tarkoittaa valtaisuutta ja toimijuutta, toiminnallista osallisuutta. Belonging tarkoittaa yhteisöihin kuulumista ja jäsenyyttä, yhteisöllistä osallisuutta. Allardtin hyvinvoinnin osa-alueet ovat tunnistettu osallisuutta tukeviksi. (Raivio & Karjalainen 2013.)

3 SUKUPUOLEN MONINAISUUS

Harva ihminen on täysin femiininen tai maskuliininen, vaikka olisikin biologisesti mies tai nainen. Siitä huolimatta länsimaissa on ollut tapana jaotella ihmiset miehiksi ja naisiksi, tytöiksi ja pojiksi. Sukupuoli on monimuotoinen ja ilmenee monella eri tavalla, ei vain ihmisen sukupuolielimistä pääteltävissä olevalla osalla. Sukupuoli on juridinen, biologinen, sosiaalinen, aistinen ja psyykinen kokemus. (Vilka 2010, 17.)

Juridisesti Suomessa tunnetaan vain kaksi sukupuolta. Kolmas sukupuoli tunnetaan esimerkiksi Australiassa, Intiassa, Nepalissa, Saksassa ja Uudessa-Seelannissa. Kolmas sukupuoli tuo näkyväksi he, jotka eivät ole miehiä tai naisia, eli muunsukupuoliset, sukupuolettomat ja intersukupuoliset ihmiset. (Sukupuolen moninaisuus s.a.)

Biologinen sukupuoli, englanniksi sex, muodostuu geneettisestä, anatomisesta ja hormonaalisesta sukupuolesta. Siittiösolut ja munasolut ovat geneettisen sukupuolen alku. Syntyvä lapsi saa sukusolunsa, eli sukukromosomit, vanhemmiltaan. Anatominen sukupuoli on sukurauhaset, sukupuolen ulkoiset ja rakenteelliset ominaisuudet eli miehillä penis, eturauhanen, rakkularauhaset ja kivekset, naisilla taas klitoris, kohtu, emätin ja munasarjat. Hormonaalinen sukupuoli käsittää munasarjojen ja kivesten tuottamat hormonit, kivesten testosteroni ja munasarjojen estrogeeni sekä progesteronia. Biologiseen sukupuoleen vaikuttavat hormonien suhde kehossa, miehillä on enemmän testosteronia ja naisilla enemmän estrogeenia. Sukupuolella näiden hormonien suhteet vaihtelevat ja menevät osittain päällekkäin luokitusten välillä. Murrosiässä hormonaalinen sukupuoli muokkautuu. (Vilka 2010, 17–18.)

Sosiaalinen sukupuoli eli englanniksi gender on sukupuolen kokemuksellisia, persoonallisia, sosiaalisia, kulttuurillisia ja juridisia ominaisuuksia. Voidaan sanoa, että on yhtä monta sukupuolta, kun on sukupuolen kokemuksia. Jokainen toteuttaa omaa sukupuoltaan itselleen ominaisella tavalla. Tavallisesti ihmiset nimeävät itsensä ja toisensa stereotyyppisen sukupuolen mukaan, vastamaan biologista sukupuolta. Roolit, pukeutuminen, eleet, ilmeet ja tyyli ovat osa sosiaalista sukupuolta ja nämä riippuvat kulttuurista. Sosiaalinen sukupuoli on yksilöllinen. Se on valittu, ja se rakentuu sekä muuttuu. Se on tapa,

jolla teemme sukupuolemme sellaiseksi, millaisena se näyttäytyy itsellemme ja muille. Sosiaalinen sukupuolemme voi olla sama tai eri, kuin biologinen sukupuoliemme. (Vilkkä 2010, 18–22.)

Biologisesti mies tai nainen ei välttämättä aistikokemuksiltaan ole mies, nainen, ei-nainen, ei-mies tai sukupuolikokemukseltaan moninainen. Aistisen sukupuolen kokemuksia on yhtä monta kuin kehoja, joilla sukupuolta aistitaan. Keho ei rajaa sitä, mitä aistitaan tai tunnetaan. Sukupuolen kokemuksissa moni asia jää yksityiseksi ja juuri sitä on aistinen sukupuoliuus. (Vilkkä 2010, 23–25.)

Biologisen sukupuolen lisäksi, tai sen sijaan, ihminen voi määritellä itsensä sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti. Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa henkilön omaa, sisäistä tunnetta omasta sukupuolesta tai sukupuolettomuudesta (Sukupuolen moninaisuuden sanasto 2018). Kokemus on jokaisella yksilöllinen, kaikki eivät tahdo nimetä sukupuoltaan ja kaikille ei löydy vielä sopivaa termiä, joten sukupuolen moninaisuuden sanasto muovautuu jatkuvasti.

Sukupuolen moninaisuus sisältää sukupuolienemmistöt sekä sukupuolivähemmistöt. Sukupuolienemmistöjä ovat cis-ihmiset, eli ihmiset, joiden sukupuoli-identiteetti vastaa heille syntymässään määritettyä sukupuolta. Sukupuolivähemmistöjä ovat transihmiset, sukupuolettomat ja intersukupuoliset. (Sukupuolen moninaisuus s.a.) *Agender*-termiä käytetään kuvaamaan sukupuoli-identiteettiä, jossa sukupuolta ei koeta olevan lainkaan tai sukupuoli-identiteetti puuttuu kokonaan (Sukupuolen moninaisuuden sanasto 2018).

3.1 Transihmisyys

Transihminen tai transihmisyys, on laaja yläkäsite, jota käytetään kuvaamaan kaikkia heitä, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroaa joskus tai aina siitä sukupuolesta, johon heidät on syntymässään määritelty. Cis-sanaa käytetään kuvaamaan henkilöitä, joiden sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu vastaavat syntymässä määriteltyä sukupuolta, sekä siihen sukupuoleen liittyviä kulttuurillisia odotuksia (Sateenkaarisanasto 2018). Henkilö, joka ei koe olevansa cis ei välttämättä määrittele itseään kuitenkaan transih-

miseksi. (Sukupuolen moninaisuuden sanasto 2018.) Transihmisiä ovat transsukupuoliset, muunsukupuoliset, sukupuolettomat ja transvestiitit (Sukupuolen moninaisuus s.a.).

Transsukupuolisuus

Transsukupuolinen ihminen on henkilö, jolla on voimakas sukupuoliristiriita. Se tarkoittaa sitä, että hänen sukupuoli-identiteettinsä on ristiriidassa syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti voi olla transmies, transnainen tai muunsukupuolinen. Muunsukupuolisilla sukupuoliristiriidan voimakkuus on vaihteleva, joten kaikki heistä eivät ole transsukupuolisia. (Transsukupuolisuus s.a.)

Sukupuoliristiriidan ollessa voimakasta, se saattaa aiheuttaa psyykkistä kärsimystä ja vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin. Useilla sukupuoliristiriitaa kohtaavilla on myös kehodysforiaa. Kehodysforia on tunne oman kehon sukupuolittuneiden piirteiden vääränlaisuudesta, se voi ilmetä psyykkisenä kipuna, inhona, vastenmielisyytenä tai outouden tunteena oman kehon sukupuolittuneita piirteitä kohtaan. Kehodysforiaa ei ole kaikilla transsukupuolisilla, vaikka heillä olisi sukupuoliristiriitaa. (Transsukupuolisuus s.a.)

Sukupuoliristiriitaa voidaan hoitaa muokkaamalla kehon piirteitä vastaamaan sukupuoli-identiteettiä. (Transsukupuolisuus s.a.) Sukupuolen korjaamisessa ihminen saa lääketieteellistä apua ei-toivottujen, sukupuolittuneiden kehon piirteiden lieventämiseen tai poistamiseen. Sukupuolen korjaus voi tarkoittaa kehon muuttamista naisellisempaan, miehisempään tai neutraaliin suuntaan. Usein prosessiin kuuluu myös juridisen sukupuolen vahvistaminen eli henkilötunnuksen korjaaminen sekä nimen vaihto. Sukupuolen korjaukseen voi kuulua myös hormonihoitoja, kasvojen karvojen poistoa, ääniterapiaa, leikkaushoitoja ja sukuelinkirurgiaa. Kaikille kaikki hoidot eivät ole tarpeellisia vaan tarve määritellään yksilöllisesti. (Sukupuolen korjaaminen s.a.)

Muunsukupuolisuus

Muunsukupuolisuus on sukupuoli-identiteetti, joka ei ole miehen tai naisen. Identiteetti voi koostua näiden yhdistelmästä tai on jotakin muuta kuin mies tai

nainen. Muunsukupuolisuus-sanaa käytetään myös yleiskäsitteenä kaikille erilaisille ei-binäärisille sukupuolille. (Muunsukupuolisuus 2017.) Binääri tarkoittaa kaksinapaista, eli ajatusta siitä, että sukupuoli on mies tai nainen (Sukupuolen moninaisuuden sanasto 2018).

Transvestisuus

Transvestisuus on termi sille, että henkilöllä on tarve ilmaista syntymässään määritellyn sukupuolensa vastakkaista sukupuolta esimerkiksi pukeutumisella, eläytymisellä tai laittautumalla. Transvestiitti on usein tyytyväinen siihen sukupuoleen, joka hänelle on syntymässään määrätty, eikä koe tarvetta esimerkiksi juridisiin tai lääketieteellisiin korjauksiin sukupuolensa suhteen. Transvestiitille on usein tärkeää, että hänet kohdataan siinä sukupuoleessa, mitä hän ilmaisee sillä hetkellä. (Sukupuolen moninaisuuden sanasto 2018.)

3.2 Intersukupuolisuus

Intersukupuolinen henkilö on henkilö, jolla on syntymän hetkellä havaittu vaihtelua geneettisen, anatomisen ja hormonaalisen sukupuolen välillä. Vaihtelu ei välttämättä näy heti, vaan voi ilmentyä vasta murrosiässä. Intersukupuolisella saattaa olla molemmat sukurauhaset eli kivekset ja munasarjat. On myös mahdollista, että heillä on yksi toimiva sukurauhanen tai ei yhtään toimivaa. Anatomisesti intersukupuolisella saattaa olla molempien sukuelinten ulkoisia muotoja. Usein kuitenkin toisen sukupuolen ilmeneminen ulkoisesti on selkeämpää kuin toisen. Intersukupuolista henkilöä ei voi useinkaan tunnistaa ulkoisista piirteistä. (Vilka 2010, 26–29.)

Moni intersukupuolinen henkilö tuntee tavallisen mies-nainenjaottelun sukupuolissa ahtaana. Heidän sukupuoli-identiteettinsä voi olla intersukupuolinen, mies, nainen tai mikä tahansa muu. Intersukupuolisuuteen liittyy myös mahdollisuus tuntea itsensä mieheksi ja naiseksi samaan aikaan. Intersukupuolisten henkilöiden sukupuolencokemus harvoin mahtuu suomalaisen kulttuurin sukupuoli ajatteluun. (Vilka 2010, 26–29.)

4 SEKSUAALISEN SUUNTAUTUMISEN MONINAISUUS

Seksuaalisuuden kehittyminen alkaa jo kohdussa, eikä se pääty ihmisen koko eliniän aikana. Seksuaalisuus on osa ihmisenä olemista, vaikka ei ikinä edes ajattelisi seksiä. Seksuaalisuus sisältää sukupuolen, sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin, sukupuoliroolit, erotiikan, mielihyvän, seksuaaliset suhteet ja lisääntymisen, läpi ihmisen koko elinkaaren. (Honkanen 2017, 22–23.) Tässä luvussa käsitellään seksuaalista suuntautumista.

Seksuaalinen suuntautuminen on termi sille, kehen ihminen tuntee seksuaalista ja emotionaalista vetovoimaa tai vain toista. Seksuaalinen suuntautuminen määritellään usein sen mukaan, mitä sukupuolta itse on ja mihin sukupuoliin tuntee edellä mainittua vetovoimaa. Useimmille suuntautumisille on omia termejä, esimerkiksi miehistä pitävä nainen tai naisista pitävä mies on hetero. Tunteet ja seksuaalinen vetovoima erotetaan usein toisistaan, osa nimittäin tuntee romanttista vetovoimaa joitakin ihmisiä kohtaan, mutta ei välttämättä lainkaan seksuaalista vetovoimaa. Jokainen määrittelee itse oman seksuaalisen suuntautumisen. (Seksuaalinen suuntautuminen s.a.)

Perinteiset seksuaalisen suuntautumisen määritelmät ottavat lähtökohdaksi määrittelijän oman sukupuolen, joten rinnalle on noussut termejä, jotka eivät määrittele sukupuolta. Androseksuaali tuntee vetovoimaa miehiin ja/tai maskuliinisuuteen, gyno- tai femmeseksuaali taas naisiin ja/tai femiinisyyteen. (Seksuaalinen suuntautuminen s.a.) Kaikki sateenkaarevat ihmiset eivät tahdo määritellä seksuaalisuuttaan ja tällöin moni identifioi itsensä termillä queer. Queer identiteettinä tarkoittaa sitä, että ihminen ei halua määritellä seksuaalisuuttaan tai sukupuoltaan (Sateenkaarisanasto 2018.) Seuraavista luvuista muodostuva seksuaalisista suuntautumisista kertova lista ei ole tarkka ja se on alati muuttuva, sillä ihmisten kokemukset ja halu nimetä itsensä vaikuttavat niihin.

4.1 Homoseksuaalisuus

Homoseksuaali on henkilö, jonka seksuaalinen halu ja rakkauden tunteet kohdistuvat samaa sukupuolta oleviin henkilöihin. Homo on miehistä kiinnostunut mies ja lesbo naisista kiinnostunut nainen. Homoseksuaalisuus ei kuitenkaan

tarkoita sitä, että henkilö toteuttaisi homoseksuaalisuuttaan tai olisi aina toteuttanut. Joillakin homoseksuaaleilla on esimerkiksi lapsia, entinen avioliitto vastakkaisen sukupuolen kanssa, ja he saattavat elää parisuhteessa lapsiensa toisen vanhemman kanssa. Homoeroottinen kiintymys ei ole epätavallista, näitä tunteuksia on puolella miehistä ja naisista. (Vilkka 2010, 57–61.)

Homot ja lesbot voivat halutessaan perustaa perheen, mennä naimisiin, hankkia lapsia ja adoptoida lapsia. Samaan aikaan heidän on kuitenkin haastavampaa osoittaa kiintymystä toisiaan kohtaan julkisesti, sillä yhä edelleenkin Suomessa on ihmisiä, jotka tuomitsevat tällaiset suhteet. Syrjimisen pelossa he eivät välttämättä työpaikan kahvihuoneessa keskustele perhetaustastaan. (Vilkka 2010, 57–61.)

4.2 Bi- ja panseksuaalisuus

Biseksuaali on henkilö, joka on kiinnostunut sekä miehistä että naisista. Biseksuaali mies tai nainen on siis kiinnostunut sekä miehistä että naisista. Heitä ei ole aina pidetty seksuaalisuuden ilmenemisen muotona, vaan jopa nuoren itseään etsivän henkilön vaiheena elämässä. Koska biseksuaalit ilmentävät seksuaalisuuttaan heteroina, homoina ja biseksuaaleina, heillä on seksuaalisuudessaan kolme ilmenemismuotoa. Biseksuaali ei välttämättä samaistu homoseksuaaleihin tai heteroseksuaaleihin sillä heitä kohtaan saatetaan kummassakin tahansa ryhmässä suhtautua varauksellisesti. (Vilkka 2010, 56–57.)

Panseksuaalisuus on termi ihmiselle, joka ei määrittele emotionaalista, seksuaalista tai jompaa kumpaa vetovoimaa tunteiden kohteen sukupuolen perusteella. Panseksuaalinen ihminen tuntee vetovoimaa kaikkia sukupuolia kohtaan. (Sateenkaarisanasto 2018). Termi vapauttaa seksuaalisen suuntautumisen luokittelun sukupuolista. Panseksuaalisuus ja biseksuaalisuus ovat hiekkamäen päällekkäisiä termejä. (Seksuaalinen suuntautuminen s.a.)

4.3 Aseksuaalisuus

Aseksuaali on henkilö, joka ei tunne seksuaalista halua tai kiinnostusta. Aseksuaalisuus eroaa selibaatista, sillä aseksuaali ei ole pidättäytynyt seksistä vaan ei yksinkertaisesti halua sitä. Huolimatta siitä, että heillä ei ole seksuaalista halua, he voivat silti haluta elää kumppanuussuhteessa toisen ihmisen

kanssa. (Vilkkä 2010, 54–55.) Halutessaan aseksuaali voi määritellä seksuaalisuutensa myös romanttisen vetovoiman kautta, esimerkiksi homosi, biseksuaaliksi tai panseksuaaliksi. Tällöin aseksuaali tuntee romanttista vetovoimaa, mutta ei seksuaalista. (Seksuaalinen suuntautuminen s.a.)

Aseksuaali voi harrastaa seksiä, vaikkei nauttisikaan siitä. He voivat myös nauttia seksistä fyysisesti, mutta eivät psyykkisesti tai toisin päin. Aseksuaalisuutta on kolmea erilaista, yhdellä ei ole lainkaan seksuaalista halua tai läheisyydenkaipuuta, toisella ei ole lainkaan seksuaalista halua mutta on läheisyyden halua ja vielä kolmannella seksuaalinen halu ei kohdistu keneenkään henkilöön. (Vilkkä 2010, 54–55.)

5 SATEENKAAREVANA SUOMESSA JA MAAILMALLA

Homoseksuaalisuutta on pidetty ja pidetään edelleen moraalisesti vääränä sekä luonnottomana monella eri tavalla perusteltuna. John Corvino teoksessaan (2013) pureutuu erilaisiin perusteluihin, jonka mukaan homoseksuaalisuutta pidetään yhä vääränä. Ihmiset perustelevat homovastaisuuttaan muun muassa uskonnolla, Jumala on kieltänyt raamatussa homoseksuaalisuuden. He perustelevat ajatuksiaan myös väittämällä homoseksuaalisuutta riskialttiiksi elämäntavaksi rakentaen väitöksensä tutkimuksiin, joiden mukaan homoseksuaalit kuolevat nuorempina ja tekevät todennäköisimmin itsemurhan. Homoseksuaalisuuden vääryyttä perustellaan myös sen luonnottomuudella, homous on tilastollisesti poikkeavaa ja siksi luonnotonta.

Suomessa vielä ennen vuotta 1999 on voinut perustella homovastaisuutensa lailla, olihan tällöin laissa vielä kehoituskielto, joka kielsi julkisen kehottamisen haureuteen toisen samaa sukupuolta olevan kanssa. Kehotuskiellon varjolla lain kumoutumiseen asti jätettiin todistetusti julkaisematta joitakin radio- ja televisio-ohjelmia sekä dokumentteja ja muutamia henkilöitä tuomittiin sakkoihin samaisen lain nojalla. Homouden sairausluokituskin poistui Suomessa vasta vuonna 1981. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.) Opinnäyte käsittelee siis erittäin ajankohtaista aihetta, sillä esimerkiksi tasa-arvoinen avioliittolaki astui voimaan vuonna 2017 (Avioliittolaki 2017). Sukelletaan nyt siis siihen, millaista Suomessa on ollut ennen, jotta voimme paremmin ymmärtää nykyisyyttä ja todellista tarvetta tälle opinnäytteelle.

5.1 Lainsäädännön muutokset Suomessa ja laki nyt

Saksassa ja Englannissa on ollut jo 1800-luvulla erilaisia liikkeitä, jotka ovat pyrkineet kumoamaan sellaisia lakeja, jotka syrjivät homoja ja 1900-luvun alkuvuosikymmenillä samanlaisia liikkeitä syntyi myös Hollantiin ja Itävaltaan. Toinen maailmansota kuitenkin pysäytti kaiken tällaisen toiminnan. Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa on ollut homojen oikeuksia ajavia järjestöjä 1940- ja 1950-luvuilta lähtien. Vuonna 1932 homous dekriminoidettiin Tanskassa ja 1944 Ruotsissa. Norjassa dekriminointi tapahtui vasta vuonna 1972, mutta Norjan 1905 vuonna luodun perustuslain mukaan saattoi homoudesta nostaa syytteen vain, jos yleinen etu niin vaati. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.)

Suomessa homojen oikeuksia ajavaa järjestöä yritettiin ensikertaa perustaa 1950, mutta virallista yhdistyksen perustamista ei tapahtunut, sillä siihen aikaan poliisi pidatti homoja lain nojalla. Vasta kymmenen vuotta myöhemmin tapahtui murros, kun kaikkialla länsimaissa käytiin suurta seksikeskustelua. Suomessa keskustelu alkoi 1965. Puhuttiin seksuaalisuudesta, ahdasmielisistä asenteista ja lainsäädännöstä kuin myös abortista, seksuaali- ja ehkäisyvalistuksen viemisestä kouluihin sekä avioliittojen ulkopuolisesta seksistä. Keskustelusta huolimatta Suomessa ja useissa muissakin maissa saman sukupuolen kanssa harrastettu seksi oli yhä laitonta. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.)

Ruotsissa oli suuri seksikeskustelu alkanut Suomea aikaisemmin vuonna 1962 ja siellä ilmestyi homoseksuaalisuutta käsitteleviä kirjoja, joita käännettiin suomeksi vuosikymmenen aikana. Mediakin lähti mukaan keskusteluun kirjoittamalla erilaisiin aikakauslehtiin artikkeleita homoudesta. Media levitti tietoa homoseksuaalisuudesta, homoalakulttuureista ja muissa maissa tapahtuvista aiheeseen liittyvistä asioista. Lääketieteen ja tietokirjojen määritelmä homoseksuaalisuudesta sairautena ei ollut enää ainut näkökulma. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.)

Media ei tuonut kuitenkaan vain positiivisuutta. Ilta-Sanomien jutussa (”Homoseksuaalipesä Helsingissä” 10.8.1966) eräs toimittaja soluttautui kotona pidettäviin yksityisiin kutsuihin ja teki niistä jutun lehteen. Jutussa varoiteltiin erityisesti nuorten miesten ja sotilaiden olevan vaarassa vanhempien homomiesten viettely-yritysten takia. Artikkelin ala-arvoinen tyyli poiki ensimmäisen vastarintaliikkeen, 88 pääasiassa heteroa kulttuurielämän edustajaa julkaisi Ilta-Sanomien törkyjournalismia vastustavan adressin Hufvudstadsbladetissa 13.8.1966. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.)

Vuoden 1966 loppu puoliskolla Suomen hallitus perusti komitean valmistelemaan seksuaalirikoslainsäädännön uudistusta. Seuraavana vuonna komitea julkaisi mietinnön, jossa todettiin, että vuoden 1889 laissa määriteltiin kaikki avioliiton ulkopuolinen seksi rangistavaksi. Komitea ehdotti aikuisten välisen homoseksin dekriminialisointia sillä perusteella, että rikoslaki ei ole oikea tapa kontrolloida aikuisten välistä seksiä. Samalla perustelulla oli jo aikaisemmin kumottu seksuaalirikoslainsäädännön pykäliä. Komitea ehdotti myös korkeampia suojaikärajoja saman sukupuolen väliselle seksille, eli 18 vuotta kun taas eri sukupuolten välinen suojaikäraja olisi 15. Lain luomisprosessissa homoseksin suojaikäraja jäi 18:sta ja heteroseksin suojaikäraja nousi vuodella. Huoltajuus- ja opettaja suhteiden välinen seksi heteroilla oli kielletty alle 18-vuotiailta ja homojen tapauksessa alle 21-vuotiailta. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.)

Aikuisten välisen homoseksin dekriminialisointi meni läpi 1970 ja astui voimaan 1971, mutta kompromissilla, sillä se herätti vastustusta eduskunnassa. Lakiin lisättiin kehoituskielto eli julkinen kehottaminen haureuteen toisen samaa sukupuolta olevan kanssa määriteltiin rangaistavaksi. Kehotuskiellolla tahdottiin suojella nuoria homoseksuaalisuutta käsittelevältä tiedolta. Suomessa dekriminialisointi tapahtui muita pohjoismaita myöhemmin, mutta Euroopan tasolla hyvän keskitason vaiheilla. Samaan aikaan lääketieteessä pidettiin yhä homoutta sairautena, muutoksen tullessa vuonna 1981. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.)

Vuosituhanen taitteessa kehoituskielto kumottiin ja suojaikärajat yhtenäistyivät. Tämän jälkeen lainsäädäntö on alkanut kääntyä suojelemaan homoseksuaaleja syrjinnältä, sillä vuoden 2000 perustuslaki korosti yhdenvertaisuutta.

Työsopimuslaki, joka astui voimaan 2001 kielsi seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän työssä sekä työhön otossa. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.) Parisuhteen rekisteröiminen tuli mahdolliseksi 2002, mutta parit eivät saaneet automaattisesti yhteistä sukunimeä eivätkä yhteistä adoptio-oikeutta (10 vuotta rekisteröintiä... 2012).

Translaki astui voimaan 2003 ja se antoi mahdollisuuden korjata juridisen sukupuolen vastaamaan koettua sukupuolta (Sateenkaarihistoria Suomessa s.a.). Yhdenvertaisuuslaki astui voimaan 2004 ja se edellyttää työnantajilta aktiivisuutta syrjinnän ehkäisemiseksi. Vuodesta 2006 alkaen ovat lisääntymisapua hakevat naiset olleet tasavertaisia huolimatta siitä, ovatko he sinkkuja vai parisuhteessa, eikä parisuhteen muodollakaan ole enää merkitystä. (Mustola & Pakkanen 2007, 18–37.)

Rekisteröidyssä parisuhteessa eläville tuli mahdolliseksi perheen sisäinen adoptio vuonna 2009. Aikaisemmin mielenterveyden häiriöksi luokiteltu transvestisuus poistui tautiluokituksesta ja seksuaalinen suuntautuminen lisättiin viharikosten rangaistusten koventamisperusteisiin vuonna 2011. Tasa-arvoista avioliittolakia vaatineen kansalaisaloitteen mentyä läpi eduskunnassa, säädettiin tasa-arvoinen avioliittolaki vuonna 2014, mutta se astui voimaan vasta 2017. (Sateenkaarihistoria Suomessa s.a.)

Uudistuneet yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaki astuivat voimaan 2015. Uudistuksen myötä sukupuoleen kohdistuvan syrjinnän kiellot laajenivat koskemaan myös sukupuolen ilmaisua ja -identiteettiä. Samaan aikaan vähemmistövaltuutetun nimike muutettiin yhdenvertaisuusvaltuutetuksi, jolla on oikeus käsitellä kaikkea syrjintää. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin lisättiin vuonna 2016 kohta, jonka mukaan perusopetuksen tehtävänä on lisätä ymmärrystä ja tietoa sukupuolen moninaisuudesta. (Sateenkaarihistoria Suomessa s.a.)

Sateenkaarevien oikeuksia suojelevia lakeja Suomessa

Perustuslaki (6. § 2. mom.) kieltää eri asemaan asettamisen esimerkiksi sukupuolen tai muun henkilöön perustuvan syyn perusteella, kuten seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Laki edellyttää myös, että lapsia tulee kohdella

tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulisi saada vaikuttaa kehitystasonsa mukaisesti itseään koskeviin asioihin (6. § 3. mom.). Perustuslaki asettaa julkiselle vallalle velvollisuuden turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731).

Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneiden oikeusturvaa. Laki kieltää esimerkiksi syrjinnän seksuaalisen suuntautumisen ja sateenkaariperhemuodon perusteella. Viranomaisilla, koulutuksen järjestäjillä ja työnantajalla on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta suunnittelemalla tarvittavat toimenpiteet yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja kirjaamalla ne yhdenvertaisuussuunnitelmaan. (Yhdenvertaisuuslaki s.a., Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.)

Tasa-arvolain eli *laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta* tarkoituksena on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun kohdistuvaa syrjintää sekä edistää miesten ja naisten välistä tasa-arvoa ja parantaa naisten asemaa työelämässä. Laissa kielletään syrjintä, esitetään tasa-arvon edistämissäännökset ja määritellään oikeussuojaa sekä valvontaa koskevat säädökset. Oppilaitokset ja työelämä edistävät omalta osaltaan tasa-arvoa tasa-arvosuunnitelman kautta, viranomaiset edistävät tasa-arvoa arvioimalla kaikkea toimintaansa eri sukupuolten näkökulmista ja luomalla toimintatavat tasa-arvon edistämiseksi. Syrjinnän kiellot kieltävät välillisen ja välittömän syrjinnän sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen perusteella. Lain noudattamista valvovat tasa-arvovaltuutettu yhdessä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kanssa. (Tasa-arvolaki s.a., Tasa-arvolaki pähkinänkuoressa, Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609.)

Uusi *etu- ja sukunimilaki* astui voimaan vuonna 2019. Uusi laki vastaa nyt paremmin esimerkiksi sukupuolivähemmistöjen ja sateenkaariperheiden tarpeisiin. Etunimeä koskevat pykälät muuttuivat väljemmiksi sukupuolten osalta, Setan mukaan viranomaisten on tarkoitus noudattaa melko vapaata tulkintaa etunimeä muutettaessa. Sukunimiä koskevat muutokset toivat sateenkaariperheille mahdollisuuden antaa yhteiselle lapselle yhdysnimi tai täyssisaruksen sukunimen. Nimensä muutosta voi hakea 15-vuotta täyttänyt ja se on maksutonta vain, jos se tehdään sukupuolen juridisen vahvistamisen yhteydessä. (Nimilaki s.a., Etu- ja sukunimilaki 19.12.2017/946.)

Äitiyslaki tuli voimaan huhtikuussa 2019. Laki koskee naisparin lapsia, jotka ovat saaneet alkunsa virallisista hedelmöityshoidoista. Lain asettamisen myötä äitiyden voi tunnustaa jo raskauden aikana neuvolassa, eikä tarvita perheen sisäistä adoptiota. Naisparien lasten oikeusturva parani huomattavasti, sillä lapsella on juridinen suhde vanhempiinsa syntymästä asti. Laissa on kuitenkin vielä parantamisen varaa, esimerkiksi kotona keinohedelmöittämisellä alkunsa saaneen lapsen toinen äiti voidaan vahvistaa vain perheen sisäisellä adoptiolla. Perheitä, joissa lapsella on useampi kuin kaksi vanhempaa, ei myöskään ole huomioitu. (Äitiyslaki s.a., Äitiyslaki 253/2018.)

Avioliittolaki on voimaantulostaan maaliskuusta 2017 asti antanut samaa sukupuolta oleville pareille mahdollisuuden solmia avioliitto ja samanlaiset juridiset oikeudet lain silmissä, kuin eri sukupuolta oleville pareille. Avioliiton saa solmia kuka tahansa 18-vuotta täyttänyt, joka ei ole jo naimisissa. Samaa sukupuolta olevat avioparit voivat nykyään myös adoptoida ja äitiyslain myötä naisparien oikeudet lasten saamisessa ovat hieman parantuneet. (Avioliittolaki s.a., Avioliittolaki 13.6.1929/234.)

Tämänhetkinen translaki eli *laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta* loukkaa ihmisoikeuksia, sillä laki vaatii sterilisaatiota edellytyksenä sille, että transsukupuolinen voi korjata juridisen sukupuolen vastaamaan koettua sukupuolta. Laki edellyttää juridista sukupuoltaan korjaavalta myös täysi-ikäisyyttä, selvitystä siitä, että tuntee pysyvästi kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja elää sen mukaisessa sukupuoliroolissa. Laki myös sanoo, että sukupuoltaan korjaava ei saa olla avioliitossa tai aviopuolison tulee hyväksyä sukupuolen korjaus. (Translaki s.a. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002.)

5.2 Sateenkaarevien hyvinvointi ja osallisuus Suomessa

Sateenkaarevat ihmiset käyttävät kunnan palveluita samalla tavalla kuin muutkin. He käyvät koulussa, kirjastossa, työskentelevät, harrastavat ja viettävät vapaa-aikaa. Kunnan palveluissa ja työyhteisöissä on kuitenkin usein heteronormatiiviset odotukset ja lähtökohdat (Lehtonen 2006). Heteronormatiivisuus tarkoittaa ajattelutapaa, jossa heteroutta pidetään muita suuntautumisia

toivotumpana, parempana ja luonnollisempana. Hetero-oletus taas tarkoittaa yhteiskunnallista ja kulttuurillista ajattelumallia, jonka johdosta kaikkien oletetaan olevan heteroita. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Hyvinvointi ja osallisuus ovat laajoja käsitteitä, kuten aikaisemmasta luvusta on tullut ilmi. Sateenkaarevien aikuisten hyvinvointia ja osallisuutta on kokonaisuutena tutkittu niukasti. Käsittelen seuraavaksi erilaisia tutkimuksia ja selvityksiä, joiden tuloksista nousee esille eri tekijöitä, jotka haastavat ja tukevat sateenkaarevien hyvinvointia ja osallisuutta Suomessa.

5.2.1 Tasa-arvobarometri 2017

Sosiaali- ja terveysministeriö teettää noin kolmen-neljän vuoden välein tasa-arvobarometrin, joka mittaa sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kokemuksia, asenteita ja mielipiteitä Suomessa. Vuoden 2017 tasa-arvobarometri on tällä hetkellä tuorein, ja siinä oli ensikertaa mahdollista vastata sukupuolekseen muu. Tasa-arvobarometrissa nostettiin esille, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat olivat saaneet osakseen muita vastaajia useammin loukkaavia härskejä vitsejä, fyysistä ei-toivottua lähentelyä, nettihäirintää ja asiattomia seksuaalisuuteen ja vartaloon kohdistuvia huomautuksia. Seksuaalivähemmistöjen edustajat kertoivat useammin kuin muut vastaajat, että heille on ehdotettu seksiä epäasiallisissa tilanteissa tai paljasteltu itseään. Useammin kuin muut vastaajat, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat kertoivat pelkäävänsä väkivaltaa liikkuessaan yksin ulkona illalla ja öisin, ja he olivat vähentäneet iltaan sijoittuvia menoja pelon takia. (Lehtonen 2019.)

Tasa-arvobarometriin vastanneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien mielestä työn ja perheen yhteensovittaminen oli helpompaa kuin muista vastaajista. He onnistuivat mielestään jakamaan kotityöt tasapuolisemmin kuin muut vastaajat, erityisesti lasten kasvatukseen liittyvät vastuut. Muiden vastaajien tapaan he tunsivat kantavansa kotitöistä suuremman vastuun kuin puoliso. Barometriin vastanneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat tunsivat parisuhteensa hyväksi tai erittäin hyväksi kuin muut vastaajat, vaikka riidoilta ei välttytty heidänkään suhteissansa. Barometrin mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat ovat muita useammin pienituloisia, tosin suuri osa osallistujista oli opiskelijoita, joten tämä voi selittää sitä

hieman. Tasa-arvobarometriin vastanneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat kohtasivat muita useammin vähättelevää puhetta sukulaisilta ja naapureilta. (Lehtonen 2019.)

Peruskouluissa ja lukioissa käsitellään jonkin verran seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä teemoja, mutta niihin ei perehdytä riittävästi ammatillisessa ja korkea-asteen koulutuksessa. Tasa-arvo suunnitelma pitäisi olla lain mukaan jokaisessa koulussa ja se tulisi tehdä yhdessä opiskelijoiden kanssa. Suunnitelma ei useinkaan toteudu lain edellyttämällä tavalla koska sitä ei ole tehty, tai sitä ei ole esitetty niin, että se voitaisiin muistaa. Hyvin harva opiskelee ympäristössä, jossa tasa-arvosuunnitelmat sisältäisivät keinoja sukupuolivähemmistöjen aseman edistämiseksi. (Lehtonen 2019.)

Tasa-arvobarometrin mukaan koulutuksessa tasa-arvo toteutuisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen mukaan varsin hyvin, mutta vastaukset eivät ole yleistettävissä vähäisen vastaajamäärän mukaan. Heidän arvionsa mukaan esimerkiksi opettaja arvioi ja jakaa puheenvuoroja tasapuolisesti, ja heistä harvemmin sukupuoli vaikutti opettajalta saatuun kohteluun. Sukupuolivähemmistö vastaajat barometrissa toivat kuitenkin esille sen, että oppimateriaalissa tai opetuksessa ei käsitelty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöteemoja. Osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistö vastaajista kertoi, että he eivät saaneet tukea ammatin- ja alavalinnan suhteen sukupuolinormeja haastaville aloille esimerkiksi opinto-ohjaajilta tai vanhemmilta. (Lehtonen 2019.)

Sukupuolen moninaisuutta ei vielä kukaan tunnista riittävän hyvin työelämässä. Sukupuoleen liittyvää häirintää, kiusaamista ja syrjintää esiintyy edelleen tai oletetaan esiintyvän. Ainoastaan viidesosa tasa-arvobarometriin osallistuneista palkansaajista piti erittäin epätodennäköisenä sitä, ettei trans- ja intersukupuolisia syrjittäisi heidän työpaikallaan. (Lehtonen 2019.)

Koulun tapaan työpaikoilla, joissa työskentelee vähintään 30 henkilöä, tulisi olla tasa-arvosuunnitelma. Työelämä kertoo samanlaista tarinaa kuin koulu maailma, tasa-arvosuunnitelmaa ei ole, sen sisältöä ei tunneta tai sitä ei ole esitetty työntekijöille. Tiedettävästi suunnitelmat eivät myöskään sisällä keinoja sukupuolivähemmistöjen aseman edistämiseksi. (Lehtonen 2019.)

Tasa-arvobarometrin mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vastaajien mielestä työpaikka oli varsin tasa-arvoinen, mutta suurin osa vastaajista oli miehiä ja työskentelivät seka- tai naisvaltaisilla aloilla. Lehtosen (2019) mukaan aikaisemmassa tutkimuksessa on esitetty, että miesvaltaiset alat koetaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen piireissä asenteiltaan kielteisimmiksi moninaisuutta kohtaan ja keskimääräisesti trans- ja homofobisemmiksi.

Palkkauksessa, eduissa, työnjaossa, koulutukseen pääsyssä ja tiedon saamisessa barometriin vastanneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat tunsivat, ettei omasta sukupuolesta ole haittaa. He ovat ehdottaneet itselleen palkankorotusta ja esihenkilö oli kannustanut vaativampiin tehtäviin hakeutumisessa. On kuitenkin otettava huomioon, että suurin osa vastaajista oli miehiä. Sen sijaan rekrytoinnissa ja työhönottotilanteissa he kohtasivat ongelmia muihin vastaajiin verrattuna useammin. Lisäksi he tunsivat useammin työpaikkansa sellaisiksi, joissa ei syrjitä trans- ja intersukupuolisia, mutta tämä voi selittyä sillä, että he ovat kenties lähtökohtaisesti valinneet sellaisia aloja ja työpaikkoja, joissa syrjintää koetaan vähemmän. (Lehtonen 2019.)

5.2.2 Sateenkaariperheiden vanhempien hyvinvointi

Väestöliiton ja Sateenkaariperheet ry:n yhteisen tutkimuksen mukaan sateenkaariperheissä asuvat lapset voivat keskimäärin yhtä hyvin, kuin muunlaisissa perheissä. Kuitenkin alle puolet suomalaisista pitää sateenkaariperheiden vanhempien kykyä kasvattaa lapsia yhtä hyvänä, kuin muiden vanhempien. Tutkimukseen osallistuneista joka kymmenes vanhempi raportoi, että koulussa heidän lastensa ongelmia tai vanhemmuuteen liittyviä haasteita on perusteettomasti pidetty sateenkaariperheestä johtuvina. Tutkimuksen mukaan, verrattaessa valtaväestöön, sateenkaariperheiden vanhemmilla vaikuttaisi olevan enemmän läheisiä ystäviä, mutta etäisiä suhteita omiin ja puolison vanhempiin. Lapsista neljäsosalla on isovanhempia, joiden kanssa he eivät ole tekemisissä, sillä isovanhemmat suhtautuvat kielteisesti sateenkaariperheeseen. Vanhempien hyvinvointiin vaikuttaa kielteisesti se, että välit ovat katkenneet omiin tai puolison vanhempiin seksuaalisuuden tai sukupuolen kokemuksen takia. (Aarnio ym. 2018.)

Aarnio ym. (2018) tutkimuksessaan puhuvat, että epäyhdenvertainen juridinen asema ja syrjivät asenteet vaikuttavat sateenkaariperheiden hyvinvointiin kielteisesti. Perheet voivat sitä paremmin, mitä turvallisemmassa ympäristössä he elävät ja mitä paremmin lainsäädäntö huomioi heitä. Tutkimuksessa nostettiin esille vähemmistöstressi. ”Vähemmistöstressi on huolta ympäristön kielteisestä suhtautumisesta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan, kokemuksia erilaisuudesta tai toiseudesta sekä pelkoa sosiaalisesta leimautumisesta, kiusatuksi tai syrjityksi tulosta.” Vähemmistöstressi on riskitekijä hyvinvoinnille ja lisää parisuhteen eroriskiä.

Sateenkaariperheillä on myös erityisiä vahvuuksia. Keskimääräisesti sateenkaariperheissä vanhemmat kannustavat ja tukevat lastaan usein tai melko usein ja ovat hyvin perillä lastensa tunteista ja ajatuksista, liittyen heidän perhemalliinsa. Vanhempien ja lasten – biologisen äidin ja sosiaalisen äidin – suhteet ovat keskenään yhtä hyviä. Perhe viettää yhdessä aikaa yhtä paljon, kuin muunlaisissa perhemuodoissa. Valtaväestön vanhempiin verrattaessa sateenkaariperheiden vanhemmat auttavat läksyissä ja kysyvät lapseltaan päivän sujumisesta useammin. Sateenkaariperheissä vanhempien kasvatusnäkökulmat ovat pitkälti yhteneväisiä. (Aarnio ym. 2018.)

5.2.3 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa

Keväällä 2013 valtionneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto päätti asettaa työryhmän ja antaa sille tehtäväksi tutkia sateenkaarevien ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa, siihen liittyviä haasteita ja esittää toimenpide-ehdotuksia oikeuksien toteutumiseksi. Sateenkaarevien ihmisoikeuksien toteutumista tutkittiin eri elämänalueilta, painottuen nykytilan arviointiin, kehittämisehdotuksissa tulevaisuuteen. Työryhmä keräsi ja analysoi tutkimustietoa, kansainvälisiä suosituksia ja velvoitteita sekä loi toimenpide-ehdotuksia työpajamuotoisissa kokouksissa. Näin syntyi 2014 julkaistu oikeusministeriön selvitys ja ohje: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa. (Oikeusministeriö 2014.)

Selvityksen mukaan sateenkaarevien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa on ongelmia useilla eri elämänalueilla. Kielteiset asenteet ja syrjintä

ovat osittain ongelmien taustalla, mutta myös tietämättömyys ja lainsäädännön sekä järjestelmän heteronormatiivisuus. Osa ongelmista johtuu siitä, että ei tunnisteta seksuaalisen suuntautumisen, perhemuotojen ja sukupuoli-identiteetin moninaisuutta. (Oikeusministeriö 2014.)

Työpaikoilla ja oppilaitoksissa tapahtuva syrjintä on yleistä. Puolet ”Syrjintä EU:ssa vuonna 2012” kyselyyn vastanneista piti seksuaalisen suuntautumisen perusteella tapahtuvaa syrjintää yleisenä. Transihmisten syrjintää pidettiin vielä yleisempänä, 51 %. Vastaajista 32 % ajatteli, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen voisi haitata työhönottotilanteessa, mikäli olisi kaksi tasavertaista hakijaa. Luvut olivat keskiarvoa korkeampia, kuin muualla EU:ssa. (Oikeusministeriö 2014.)

Väkivaltaa tai sen uhkaa oli EU:n perusoikeusvirasto FRA:n selvitykseen vastanneista suomalaisista kohdannut 31 % viimeisen viiden vuoden aikana. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista vastaajista väkivaltaa oli kohdannut 40 %. Luvut olivat keskiarvoa korkeampia, kuin muualla EU:ssa. (Oikeusministeriö 2014.)

Sateenkaariperheiden yhdenvertaisuus ei toteudu tällä hetkellä täysin. Perheen sisäisen adoptioprosessin kesto, oikeudet perhe-etuuksiin, lainsäädäntö, joka ei tunnista sellaisia perhemuotoja, joissa on enemmän kuin kaksi vanhempaa ja esimerkiksi juridisen sukupuolen korjaamisessa vaadittu naimattomuus. Edellä mainitut asiat vaikuttavat yleisellä tasolla ja käytännössä sateenkaariperheiden hyvinvointiin, esimerkiksi perhevapaiden käyttömahdollisuuksiin. (Oikeusministeriö 2014.)

Sukupuolen juridista vahvistamista koskevan lain vaatimukset estävät transihmisten itsemääräämisoikeuden toteutumista. Vaatimus täysi-ikäisyydestä, Suomen kansalaisuudesta tai pysyvästä asuinkunnasta Suomessa, lisääntymiskyvyttömyys ja määräys elää omaksi tuntemansa sukupuolen roolissa ovat laissa kirjattuna. Sukupuoltaan juridisesti korjaava ei saa olla avioliitossa tai aviopuolison täytyy hyväksyä sukupuolen juridinen korjaus. Lisäksi sukupuolen juridinen vahvistaminen on liitetty terveydenhuoltoon ja nämä kytkökset ovat ongelmallisia, sillä vahvistaminen on riippuvainen hoitoprosessista. Jos

hoitoprosessi viivästyy, viivästyy sukupuolen juridinen korjaaminen. Transihmisin kohdistuu voimakkaitakin ennakkoluuloja, eikä sukupuolenkorjausta ole mahdollista pitää täysin yksityisasiana, joten transihmiset altistuvat syrjinnälle prosessinsa aikana. Myös transvestisuus tai muu sukupuolinormit ylittävä sukupuoli-identiteetti altistavat syrjinnälle. Kaksinapaiseen sukupuolioluettamukseen rakentunut yhteiskuntamme estää sukupuolen moninaisuuden osallistumista. (Oikeusministeriö 2014.)

Jotkut sateenkaarevat tuntevat pelkoa sateenkaarevuutensa ilmitulosta ja sen seurauksista ja sillä on kielteisiä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin. Pelko voi estää osallistumasta, harrastamasta, ilmaisemasta itseään työpaikalla tai koulussa ja estää nauttimasta perhe-elämästä. Jokaisen ihmisen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että voi kertoa omista yksityisasioista ja perhe-elämästään itse parhaaksi katsomallaan tavalla, ilman pelkoa kielteisistä seuraamuksista. Sateenkaarevien huomioimatta jättäminen vaikuttaa negatiivisesti luottamukseen viranomaisia kohtaan ja vaikuttaa siihen, uskaltaako yksilö käyttää julkisia palveluita. Tämä taas estää julkisten palveluiden kehittymistä sateenkaareville sopivimmiksi. Ihmisoikeusjärjestöjen mukaan sateenkaarevat kohtaavat kielteisiä asenteita ja hankaluuksia viranomaisten kanssa asioidessaan sekä julkisia palveluita käyttäessään. (Oikeusministeriö 2014.)

5.2.4 Sukupuolimoninaiset ei-heteroseksuaaliset työntekijät

Lehtonen (2009) kertoo artikkelissaan, että tutkimukseen vastanneista ei-heteroseksuaaleista vain vähemmistö määritteli sukupuolensa normatiivisella tavalla, jos sukupuolta kartoitettiin psyykkisen- ja sosiaalisen sukupuolen kautta. Kyselyssä vastaaja määritteli ensin itsensä mieheksi tai naiseksi, ja sen jälkeen kartoitettiin psyykkistä ja sosiaalista sukupuolta. Psyykkinen sukupuoli oli artikkelissa henkilön oma kokemus sukupuolesta ja sosiaalinen sukupuoli taas vastaajan oma arvio siitä, mihin sukupuoleen työkaverit luokittelevat vastaajan. Psyykkinen sukupuoli kartoitettiin tarjoamalla viisi vastausvaihtetta: ”tuntemuksiltaan, ajatuksiltaan ja mielikuviltaan 1) kokonaan nainen, 2) suurimmaksi osaksi nainen, 3) yhtä paljon nainen kuin mies, 4) suurimmaksi osaksi mies, 5) kokonaan mies.” Sosiaalinen sukupuoli kartoitettiin vastausvaihtoehdoilla liittyen siihen, mihin sukupuoleen vastaaja arveli työtovereidensa tulkit-

sevan hänet: ”1) miehekkääksi mieheksi, 2) sekä miehekkääksi että naiselliseksi mieheksi, 3) naiselliseksi mieheksi, 4) miehekkääksi naiseksi, 5) sekä naiselliseksi että miehekkääksi naiseksi, 6) naiselliseksi naiseksi, 7) toiset pitävät minua miehenä, toiset naisena.” Molemmissa kysymyksissä saattoi vastata en tiedä, en osaa sanoa, mutta näiden vastauksien tulokset eivät vaikuttaneet tutkimukseen. (Lehtonen 2009.)

Lehtosen (2009) mukaan 60 % kyselyyn vastanneista, sukupuolinormatiivisista miehistä tunsivat työkavereidensa määrittelevän heidät miehekkäiksi miehiksi ja sukupuolinormatiivisista naisvastaajista 31 % vastaavasti naisellisiksi naisiksi. Psykkisesti kokonaan miehiä ja työpaikalla miehekkäänä miehinä miellettyjä vastaajia oli 77 %, vastaavasti naisista psyykkisesti kokonaan naisia ja työpaikalla naisellisenä naisena miellettyjä vastaajia oli 81 %. Miesvastaajista 16 % ajatteli sekä psyykkisen, että sosiaalisen sukupuolensa mieheksi. Naisvastaajista 10 % määritteli psyykkisen, että sosiaalisen sukupuolensa naisiksi. Kyselyn mukaan vastaajan sukupuoli ei kerro kaikkea sukupuolesta vaan on olemassa vaihtelua sosiaalisen ja psyykkisen sukupuolen välillä.

Sukupuolinormatiiviset ei-heteroseksuaaliset vastaajat salasivat seksuaalisuutensa kyselyn mukaan useammin esimiehiltään ja työtovereiltaan, kuin sukupuoltaan haastavat ei-heteroseksuaaliset. Erityisesti miehekkääksi mieheksi työpaikallaan mielletyt miesvastaajat salasivat muita useammin seksuaalisen suuntautumisensa. Sukupuoltaan haastavat vastaajat kertoivat seksuaalisesta suuntautumisestaan useammin ja tiesivät muita sateenkaarevia työpaikoillaan. Ilmapiirotekijät olivat heille merkittävämpiä tehdessään elämänratkaisuja, kuten koulutukseen hakeutumista, uravalintaa, asevelvollisuuden suorittamista tai työ- ja asuinpaikan vaihtoa, kuin sukupuolinormin mukaisilla vastaajilla. Sukupuoltaan haastavat välttivät useammin asuinpaikkoja, työpaikkoja ja koulutuslinjoja, joissa asenne oli sateenkaarevia kohtaan kielteinen ja hakeutuivat taas sellaisiin, joissa asenne oli myönteinen (Lehtonen 2009).

Kiusaamisen kohteeksi työpaikoilla joutuivat kyselyn mukaan useimmin sukupuolinormia haastavat miehet, kun taas sukupuolinormin mukaiset vastaajat harvemmin. Nimittelyä ja häirintää joutuivat kohtaamaan useammin sukupuoltaan haastavat, kuin norminmukaiset. Kyselyn perusteella norminmukaisuus

suojeli myös syrjinnältä. Naiset kertoivat miehiä useammin syrjintäkokemuksistaan. Sukupuolihaastajat ja naiset kertoivat sukupuoleen liittyvästä syrjinnästä kyselyssä useammin kuin muut. Seksuaaliseen suuntautumiseen kohdistuva syrjintä oli myös yhteydessä norminmukaisuuteen. Mitä enemmän sitä rikkoi, sitä todennäköisimmin syrjittiin. Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää syrjintää olivat kohdanneet miesvastaajat useammin kuin naisvastaajat. Kyselyn perusteella sukupuoltaan haastavilla oli selvempi riski joutua syrjityksi, kiusatuksi ja nimittelyn kohteeksi työpaikoillaan. (Lehtonen 2009.)

5.2.5 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa

Lehtonen (2006) kertoo työssään Setan Z-lehden tekemästä kyselystä koskien sateenkaarevien elinoloja eri puolella maata. Kyselyyn vastasi 958 henkilöä, joista 819 oli pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Puolet vastaajista arvio elinympäristönsä sulkeutuneeksi, 38 % syrjivänä ja melko syrjivänä ja 69 % piti oman alueen sateenkaarevaa toimintaa vaatimattomana. Kyselyn mukaan suurilla paikkakunnilla viihdytään paremmin, kuin pienemmillä. Suurilla paikkakunnilla sateenkaarevuus salataan harvemmin ja tapaamispaikkoja on enemmän.

Asuinpaikkakunnalla voi tuntea kuuluvansa yhteisöön. Jos taas ilmapiiri sateenkaarevia kohtaan on ahdasmielinen ja joutuu tuntemaan yksinäisyyttä tai pohtimaan voiko kävellä käsikkäin kumppanin kanssa kadulla, se voi aiheuttaa tunnetta, ettei kuulu joukkoon tai ei voi olla oma itsensä. Monet pienillä paikkakunnilla asuvista pohtivat, voiko omasta elämästä edes siellä rakentaa miellyttävää. Entisen asuinpaikkakunnan ilmapiiri sateenkaariasioissa vaikutti melko monen muuttopäätökseen, sateenkaarevat hakeutuvat isoihin kaupunkeihin, joissa on myönteisempi ilmapiiri. Kolmasosalle kyselyyn vastanneista ilmapiiritekijät olivat merkityksellisiä muuttosuunnitelmissa. (Lehtonen 2006.)

Sateenkaarevat jättävät kertomatta tai salaavat usein sateenkaarevuutensa esimerkiksi työtovereiltaan, lääkäreiltä tai sosiaalityöntekijöiltä. He joutuvat peittelemään parisuhdettaan, sukupuoli-identiteettiään tai seksuaalista suuntautumistaan peläten huonoa kohtelua tai paineita. Aina ei ole tarvetta kertoa sateenkaarevuudestaan, mutta joskus siitä voisi olla hyötyä, esimerkiksi kun-

tapalveluita kehitettäessä tasa-arvoisempaan ja yhdenvertaisempaan suuntaan. Kunta yhteisöineen ja palveluineen on ilmapiiriltään epäoikeudenmukainen ja turvaton, eikä pysty vastaamaan kaikkien tarpeisiin, jos sateenkaarevuutta ei uskalleta kohdata. Vasta, kun ilmapiiri on myönteinen sateenkaarevia kohtaan, he voivat itse päättää, mitä haluavat kertoa parisuhteestaan, seksuaalisuudestaan tai sukupuolestaan eri yhteisöissä. (Lehtonen 2006.)

Aikuisten sateenkaarevien tyypillisiä ongelmia voivat olla elämänhallintaan liittyvät kysymykset. Miten saada parisuhde? Miten ratkoa siihen liittyviä ongelmia? Miten hyväksyä itsensä, sillä osa kohtaa sukupuoli- tai seksuaali-identiteettinsä aikuisiällä? Osa sateenkaarevista on joutunut kohtaamaan niin paljon syrjintää tai heteronormatiivisuuden aiheuttamia paineita, että minäkuva voi olla kielteinen. Päihde- ja mielenterveysongelmat, yksinäisyys ja vuorovaikutustaitojen puutteet voivat olla ongelmia, joihin sateenkaarevat tarvitsevat apua kunnan sosiaali- ja terveyspalveluista. Sateenkaarevuutta olisi hyvä osata kohdata näissä palveluissa. (Lehtonen 2009.)

5.3 Sateenkaarevien hyvinvoinnista ja osallisuudesta maailmalla

Kuyper ym. (2016) kyselytutkimuksessaan ottivat selvää hollantilaisten aikuisten, samasta sukupuolesta viehättyneiden päihdeidenkäytöstä ja hyvinvoinnista, verraten sitä heteroseksuaalisiin vastaajiin. Tutkimuksen mukaan samasta sukupuolesta viehättyneiden vastaajien hyvinvoinnissa oli kaikilla osaluilla enemmän ongelmia, kuin heteroilla. Samasta sukupuolesta viehättyneet vastaajat raportoivat olevansa tyytymättömämpiä heidän tämänhetkiseen elämäänsä, kärsivänsä enemmän psykosomaattisista oireista kuten päänsärystä ja omaavan enemmän ongelmia tunne-elämän puolella kuin verrokkivastaajat heteroseksuaalisissa.

Powdthavee ja Wooden (2015) tutkivat australialaisten ja britannialaisten seksuaalivähemmistöjen kokonaisvaltaista hyvinvointia. He saivat tulokseksi, että molemmissa maissa seksuaalivähemmistöt olivat huomattavasti tyytymättömämpiä elämäänsä. Lisäksi seksuaalivähemmistöihin kuulumisen on tutkimuksen mukaan epäsuorasti yhteydessä joukkoon taloudellisia, sosiaalisia ja henkilökohtaisia hyvinvoinnin haasteita.

Dargie ym. (2014) tutkimuksessa ei varsinaisesti tutkittu transihmisten hyvinvointia, mutta siinä nousi esille transihmisten hyvinvointia tukevia ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen mukaan transihmisten kokemus sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ovat hyvin erilaisia, ja ne tulisi tunnustaa ja osoittaa tutkimuksissa sekä käytännössä. Transihmisten kohtaamat ongelmat ovat hyvin samankaltaisia, kuin muillakin sateenkaarevilla, mutta heidän psykologinen ja fyysinen toimintansa voi vaihdella systemaattisesti, erityisesti kun kyseessä on sosiaalinen tuki sekä fyysinen- ja psyykinen terveys. Tutkimuksen mukaan sosiaalinen tuki ja sosiaalisten suhteiden laatu nousivat tehokkaiksi tekijöiksi transihmisten suojelussa, sysäyksessä hyväksyvämpään yhteiskuntaan sekä transidentiteetin hyväksymisessä.

ILGA-Europe tekee vuosittain katsauksen sateenkaarevia koskeviin ihmisoikeuksiin Euroopassa ja keski-Aasiassa. Katsauksen mukaan on havaittavissa negatiivisia ja positiivisia muutoksia. Positiivisina muutoksina mainittakoon toimenpiteet vihamielisyyden torjumiseksi ja voimassa olevan lainsäädännön muutokset tai ilmoitukset tulevista muutoksista. Katsauksessa on havaittu tervää nousua vihapuheessa, usein julkisuudessa toimivilta henkilöiltä. Suomessa vihapuhetta on tuottanut esimerkiksi poliittiset ja uskonnolliset johtohahmot. Lisäksi on havaittavissa nousua myös online-vihamielisyydessä. (ILGA-Europe 2020.)

Katsauksen alueella on ollut havaittavissa esimerkiksi Puolassa ja Venäjällä sateenkaarevien tapahtumien kieltämistä sekä syytteenpanoa, jos on osallistunut Prideihin. Sateenkaareviin tapahtumiin on tehty harkittuja ja raakoja fyysisiä hyökkäyksiä, kuten Puolen Pride-kulkueeseen viety pommi ja homojen sekä lesbojen murhia Tšetšeniassa. Julkisissa tiloissa on myös havaittu homovastaisia tarroja ja graffiteja. (ILGA-Europe 2020.)

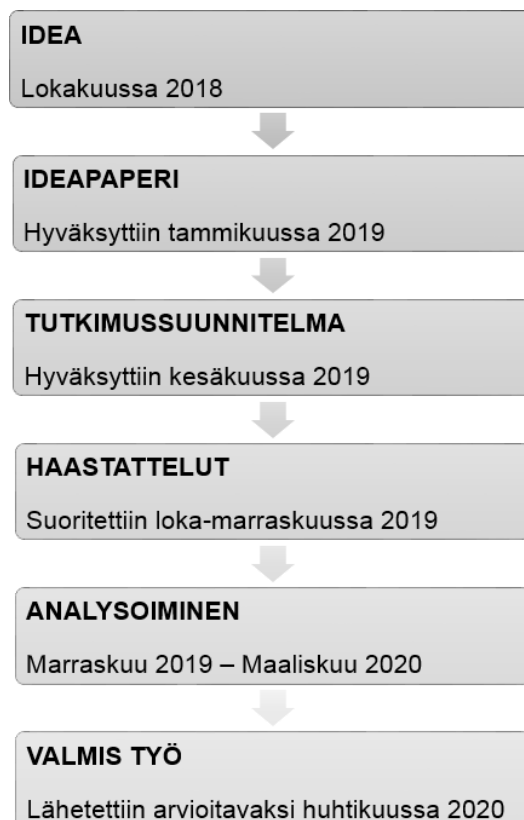
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytteen aiheen valinta lähti omasta kiinnostuksestani. Kiinnostukseni opinnäytteeni aihetta kohtaan kumpuaa halusta tukea sateenkaarevien hyvinvointia ja tuoda näkyväksi sateenkaarevuutta syrjinnän ehkäisemiseksi sekä yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Tämän kiinnostuksen pohjalta otin yh-

teyttä Savon Setaan syksyllä 2018, josta minut neuvottiin keskustelemaan nykyisen Etelä-Savo Pride ry:n puheenjohtajan kanssa. Keskustelun myötä päädyin käsittelemään aikuisten eteläsavolaisten sateenkaarevien hyvinvointia.

Tämän opinnäytteen toimeksiantaja Etelä-Savo Pride ry on ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, joka pyrkii edistämään sateenkaarevien tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, hyvinvointia, osallisuutta ja perusoikeuksien toteutumista Etelä-Savon alueella. Yhdistys tulee käyttämään opinnäytteen tuloksia toimintansa kehittämiseksi. Näin ollen opinnäytteen lähtökohtana oli kerätä tietoa hyvinvoinnista ja osallisuudesta sekä niiden tukemisesta Etelä-Savossa asuvilta aikuisilta sateenkaarevilta yhdistyksen toiminnan kehittämiseksi.

Kuvassa 2 avataan opinnäytetyöprosessin kulku. Opinnäytetyön tekeminen alkoi ajatuksella: haluaisin tehdä opinnäytteen, joka käsittelee sateenkaarevuutta. Idea saatiin lokakuussa 2018 Etelä-Savo Pride ry:n puheenjohtajan kanssa käydyn keskustelun myötä. Tästä ideasta laadittiin ideapaperi, joka hyväksyttiin tammikuussa 2019 ja idean pohjalta luotiin tutkimussuunnitelma, joka hyväksyttiin kesäkuussa 2019. Tutkimussuunnitelman esittämisen jälkeen allekirjoitettiin opinnäytetyösopimukset, joka antoi opinnäytteelle yhdistyksen luvan etsiä haastateltavia.

Kuva 2. Kuvaus opinnäytetyöprosessista.

Kesän ajaksi opinnäytteen tekemiseen tuli pieni tauko ja sen tekeminen jatkui syksyllä haastattelukutsujen tekemisellä, haastateltavien valinnalla ja lopulta haastatteluilla loka- marraskuussa 2019. Haastateltavilta kerättiin haastattelussa luvat, muita lupia ei tarvinnut, sillä jokainen osallistuja oli täysi-ikäinen. Litterointia tehtiin haastattelujen kanssa samaan aikaan ja varsinainen analysoiminen alkoi marraskuun lopussa. Analysoinnin rinnalla kasattiin vielä lisää aikaisempaa tutkimustietoa ja paranneltiin tekstejä niin, että varsinainen analyysi oli valmiina maaliskuussa 2020. Maaliskuun loppupuoli ja huhtikuun alkupuoli meni opinnäytetyön viimeistelyssä, valmis työ oli huhtikuun loppupuoliskolla.

6.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytteen tavoitteena on tuottaa tietoa sateenkaarevien aikuisten hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Tarkoituksena on selvittää Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien henkilökohtaista kokemusta omasta hyvinvoinnista ja osallisuudesta, sekä niiden tukemisesta.

Opinnäytteessäni on kolme tutkimuskysymystä:

1. Minkälainen on Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien kokemus omasta hyvinvoinnistaan?
2. Minkälainen on Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien kokemus omasta osallisuudestaan?
3. Miten Etelä-Savo Pride ry voisi tukea aikuisten sateenkaarevien hyvinvointia ja osallisuutta?

6.2 Aikaisemman tutkimustiedon kerääminen

Aikaisemman tutkimustiedon hakeminen alkoi hakusanojen määrittelemisellä. Koska aihe oli jo hieman tuttu, hakusanojen määrittely oli helppoa, mutta siihen haettiin vielä ohjausta kirjastolta. Hakusanoiksi muodostuivat; hyvinvointi, osallisuus, sateenkaarevuus, sukupuolivähemmistöt, seksuaalivähemmistöt, lyhenne hlbqt sekä erilaiset sukupuolten ja seksuaalisuuksien määritelmät; lesbous/lesbo, homo/homous, biseksuaalisuus, aseksuaalisuus, transihmiisyys, intersukupuolisuus, muunsukupuolisuus, kolmas sukupuoli.

Suomenkielisiä hakusanoja yhdisteltiin ja lyhennettiin seuraavilla tavoilla:

Hyvinvoi* AND hlbqt OR seksuaalivähemmistö* OR sukupuolivähemmistö*

Osallisuus* AND hlbtq OR seksuaalivähemmistö* OR sukupuolivähemmistö*. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistö sanoja korvattiin myös sanalla sateenkaareva, sateenkaarevuus, sateenkaa*. OR sanaa käyttämällä loppuun lisättiin myös sanoja: homo*, homous, lesbo*, lesbous, transihmi*, intersukupuoli*, muunsukupuoli*.

Englanninkielisinä hakusanoina hyvinvointia etsittiin sanoilla well-being, health ja quality of life. Sateenkaarevuutta etsittiin sanoilla LGBTQ, LGBTQ people ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä sanoilla sexual minorities ja gender minorities. Suomenkielisen haun tapaan englanninkielistä aineistoa etsittiin myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen määrittelyillä kuten gay, lesbian, bisexual, transgender, trans people, non-binary, genderqueer. Osallisuutta etsittiin hakusanoilla participation ja involvement.

Englanninkielisiä hakusanoja yhdisteltiin ja lyhenneltiin seuraavilla tavoilla:
well-being AND LGBTQ OR LGBTQ people OR sexual minorities OR gender minorities

health AND LGBTQ OR LGBTQ people OR sexual minorities OR gender minorities

quality of life AND LGBTQ OR LGBTQ people OR sexual minorities OR gender minorities

participation AND LGBTQ OR LGBTQ people OR sexual minorities OR gender minorities

involvement. AND LGBTQ OR LGBTQ people OR sexual minorities OR gender minorities.

Samalla tavalla kuin suomenkielisessä hauissa, loppuun lisättiin toisinaan OR sanaa käyttäen aikaisemmin mainittuja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen määrittelyksiä.

Taustateorian hakua tehtiin Finna, Science Direct, Elektra, Emerald, Melinda ja EBSCO tietokannoista. Myös googlea ja google scholaria hyödynnettiin. Saaduista hakutuloksista tarkemmin tutustuttiin niihin, joiden tiivistelmästä tuli ilmi, että tutkimuksessa käsiteltiin tavalla tai toisella opinnäytteen määrittelyn mukaisesti sateenkaarevien osallisuutta tai hyvinvointia. Taustateorian aineistoksi valittiin ne tutkimukset, joissa kohderyhmä oli aikuiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat.

6.3 Aineistonkeruun toteuttaminen

Tämä opinnäytetyö toteutettiin laadullista tutkimusotetta hyödyntäen. Laadullinen tutkimus eli kvalitatiivinen tutkimus on joukko traditioita, lähestymistapoja, aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä, joille yhteistä on ihmisen ja hänen elämänsä tutkiminen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a). Menetelmäsuuntauksen tavoitteena on ihmisten omien kuvausten tavoittaminen hänen kohtaamastaan todellisuudesta. Laadullisen tutkimusotteen tavoitteena ei ole löytää totuutta tutkittavasta aiheesta, vaan sen tavoitteena on syntyneiden tulkintojen avulla tuoda esille tulkintoja, jotka eivät ole välittömästi havaittavissa. (Vilkkä 2015.)

Laadullinen tutkimusote valittiin tähän opinnäytteeseen siksi, että työssä pu-reudutaan eteläsavolaisten aikuisten sateenkaarevien omakohtaisiin kokemuksiin osallisuudesta, hyvinvoinnista ja niiden tukemisesta. Laadullinen tutkimusote sopi opinnäytteeseen siksi, että se lähestymistapana tukee työn tavoitetta ja tarkoitusta.

6.3.1 Haastateltavien saaminen ja kuvailu

Jotta opinnäytteeseen saisi haastateltavia, tuli saada yhteys eteläsavolaisiin aikuisiin sateenkaareviin. Tätä varten luotiin haastattelukutsu (ks. liite 1), jossa kerrottiin, kuka olen, mistä olen, mitä teen ja mitä etsin. Kutsussa kerrottiin opinnäytteen tavoite ja tarkoitus sekä miksi olen kiinnostunut juuri tästä aiheesta ja kuvattiin luottamuksellisuutta sekä anonyymiyttä. Nämä asiat kerrottiin siksi, että mahdollistetaan luottamuksellisuuden syntymisen jo siinä vaiheessa, kun haastattelusta kiinnostuva lukee kutsua, sillä haastattelutilanteessa kysyttäisiin henkilökohtaisiakin asioita.

Haastattelukutsun jakamiseksi opinnäytettä varten luotiin tutkijasähköposti ja Facebook, jotta voisin suojella itseäni mahdolliselta vihapuheelta myöhemmin henkilökohtaisessa Facebookissani tai sähköpostissani. Haastattelukutsu laitettiin tutkijaprofiilini seinälle sekä esimerkiksi eteläsavolaisten kuntien ja kylien puskaradioihin sekä erilaisiin sateenkaariryhmiin, kuten Sateenkaari-Suomi ja Mummolaakso. Sateenkaariystävällisissä ryhmissä jätin kommentteja.

toinnin vapaaksi, mutta vihapuheelta itseäni suojellakseni suljin puskaradio-ryhmien kommentoinnin heti. Jaoin kutsua myös omalla henkilökohtaisella Facebook tunnuksellani. Fyysisesti haastattelukutsu vietiin Mikkelin Yliopistokeskukselle, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun Mikkelin kampukselle, Kampuskirjastolle ja Mikkelin kaupungin kirjastolle. Jotta haastatteluun ilmoittautuminen olisi mahdollisimman helppoa, ilmoittautumista varten luotiin Google Docsilla ilmoittautumislomake, jossa varmistettiin, että ilmoittautuja on täysi-ikäinen ja eteläsavolainen. Kaikki haastatteluun ilmoittautuneet ilmoittautuivat Google Docsin kautta.

Haastateltavia ilmoittautui kaikista kolmesta Etelä-Savon isoimmista kunnista eli Mikkelistä, Savonlinnasta ja Pieksämäeltä. Yhteensä ilmoittautuneita oli kolmetoista. Haastateltaviksi valikoituivat he, jotka kykenivät matkustamaan Mikkeliin Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun kampukselle haastateltavaksi.

Haastatteluun ilmoittautuneista kuusi pystyi matkustamaan haastattelupaikkaan, joten näistä luotiin kaksi kolmen hengen haastatteluryhmää. Haastatteluryhmät muodostuivat itsestään aikataulullisesti. Ensimmäinen haastattelu sovittiin heidän kanssaan, joille arki-illat sopivat paremmin. Toinen ryhmä koostui heistä, joille sopi ajankohdaksi arkipäivä päivällä. Aikataulut määrittivät, ketkä olivat samassa ryhmässä, mutta muuten ryhmien jäseniin ei vaikuttettu. Aikataulujen sopiminen ryhmähaastattelulle osoittautui haasteelliseksi ihmisten opiskeluiden ja töiden takia, mutta lopulta molemmat ryhmät saatiin toteutettua.

Haastateltavat olivat iältään 26–52-vuotiaita. Haastateltavat määrittivät sukupuolensa miehiksi, naisiksi, transnaisiksi ja transmiehiksi. He määrittivät olevansa lesboja ja homoja, eivät määritelleet lainkaan tai määrittivät seksuaalisuutensa täysin omalla tavallaan. Haastateltavien anonymiteetin suojelemiseksi en kerro ikä, sukupuoli tai seksuaalisuus jakaumaa tämän tarkemmin.

6.3.2 Haastatteluiden toteuttaminen

Opinnäytteen aineisto kerättiin ryhmähaastattelulla. Tiedonkeruutapaa, jossa henkilöiltä kysytään heidän näkemyksiään tutkimuksen kohteesta ja vastaus

saadaan puhumalla, nimitetään haastatteluksi. Haastattelusta tulee tutkimus-haastattelu, kun saatua informaatiota aiotaan käyttää jonkin ongelman ratkai- semiseen ja saatua informaatiota aiotaan tieteellisin menetelmin varmentaa ja tiivistää. Haastattelu tulisi valita esimerkiksi silloin, kun kyseessä on vähän kartoitettu aihe, jolloin tutkijan on haasteellista tietää vastauksen suuntia. Haastattelu tiedonkeruutapana on haasteellinen, haastattelutilanne vaatii ai- kaa, paikan ja kaikille sopivan aikataulun. Lisäksi aineiston litterointikin on ai- kaa vievää. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 34–35, 41–42.)

Haastattelu valittiin tämän opinnäytteen aineistonkeruutavaksi tavoitteiden ta- kia. Tiedon keräämisen näkökulmasta haastattelun etuina ovat ehdottomasti Hirsijärven ja Hurmeen (2000, 35) mainitsema mahdollisuus selventää ja sy- ventää vastauksia esimerkiksi tarkentavilla kysymyksillä tai perusteluita pyytä- mällä. Ryhmähaastattelu valittiin toteutustavaksi siksi että sen avulla voidaan tuottaa monipuolista tietoa tutkittavasta aiheesta (vrt. Hirsijärvi & Hurme 2000, 61). Monipuolinen tieto oli tärkeää siksi, että Etelä-Savon alueella asuu koh- tuullisen vähän ihmisiä, joten on tärkeää saada monipuolisesti tietoa, vaikka osallistujia olisi vähän. Lisäksi ryhmähaastattelussa osallistujat voivat tukea toisiaan esimerkiksi muistamaan asioita, mitkä eivät tulisi mieleen yksilöhaas- tattelussa. Ryhmähaastattelun haittana voidaan pitää riskiä, että kaikki kutsu- tut eivät pääse paikalle ja kaikki heistä eivät saa tilaa puhua (Hirsijärvi & Hurme 2000, 63).

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Teemahaastattelu kuuluu puo- listrukturoitujen haastattelumenetelmien piiriin. Puolistrukturoitu tarkoittaa sitä, että haastattelun kysymykset ovat kaikille samat, mutta niitä ei ole sidottu vas- tausvaihtoehtoihin. Teemahaastattelu taas tarkoittaa sitä, että haastattelu koh- distuu tiettyihin ennalta määriteltyihin teemoihin, joista keskustellaan. Puo- listrukturoidun siitä tekee se, että jokainen haastattelu sisältää samat teemat. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 47–48.) Teemahaastattelu valittiin siksi, että se vas- taa parhaiten opinnäytetyöni tavoitteisiin. Erilaisten teemojen ja avoimien ky- symysten kautta saa parhaiten haastateltavista lähtevää tietoa, kun annetut vaihtoehdot eivät rajaa liikaa.

Haastattelujen toteutusmuoto oli teemahaastattelu, joten haastatteluiden suunnittelu lähti liikkeelle teemahaastattelurungon luomisesta. Rungon luominen aloitettiin tutkimuskysymyksistä, joiden pohjateorianana toimivat Erik Allardt (1976) hyvinvoinnin ulottuvuudet sekä Raivio ja Karjalaisen (2013) osallisuuden ulottuvuudet. Hyvinvoinnin ja osallisuuden ulottuvuuksien käsitteet operationalisoitiin. Operationalisoinnilla tarkoitetaan tutkimuksen teoreettisten käsitteiden muuttamista sellaiselle kielelle, että tutkittavat voivat ymmärtää sen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b).

Operationalisointi aloitettiin tekemällä hyvinvoinnista ja osallisuudesta miellekartat ulottuvuuksien mukaisesti. Teemahaastatteluiden pääteemat muodostuivat näiden mukaisesti: sosiaalinen hyvinvointi ja sen tukeminen, psyykinen hyvinvointi ja sen tukeminen, osallisuus ja sen tukeminen. Pääteemojen alle kasaantui käsitteitä keskustelun suuntaviivoiksi, kuten sosiaalisen hyvinvoinnin alle vapaa-aika ja läheiset ihmissuhteet. Teemahaastattelurunko on liitteessä 4. Lopuksi teemojen järjestystä muokattiin niin, että ensimmäisenä olisivat kevyimmät teemat.

Haastattelutilanne alkoi molempien ryhmien kanssa esitietolomakkeen täyttämällä ja haastattelusopimuksen allekirjoittamisella (Liite 2). Hirsijärven ja Hurmeen (2000, 115) mukaan arkaluontoisiin asioihin, kuten ikään, seksuaalisuuteen tai sukupuoliin, liittyviin kysymyksiin on helpointa vastata paperille, eikä ääneen. Heidän tulkintansa pohjalta kysyttiin nimeä, ikää, sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista paperilla, mutta annettiin mahdollisuus olla vastaamatta sukupuoliin tai seksuaaliseen suuntautumiseen. Luottamuksellista suhdetta oli pyritty luomaan haastateltaviin jo ennen haastattelutilanteeseen päätymistä esimerkiksi haastattelukutsussa. Luottamuksellisuutta pyrittiin lisäämään ennen virallisen haastattelun alkua antaen usein mahdollisuuksia esittää tarkentavia kysymyksiä ja kertomalla itsestään. Ennen haastattelun aloittamista käytiin pieni esittelykierroksen, jotta olisi luontevampaa keskustella arkaluontoisistakin asioista, kun tietää jo ihan tavallisia asioita muista haastattelussa olevilta.

Haastattelutilanteessa sovellettiin ryhmähaastattelua hieman enemmän ryhmäkeskustelun suuntaan, haastateltavien keskinäisen vuorovaikutuksen an-

nettiin olla keskiössä (Valtonen 2005, 225–226.). Ylös kirjattiin, mihin haastateltavat olivat jo vastanneet, vaikka sitä ei ollut kysytty vielä. Näin toimittiin siksi, että keskustelutilanteesta tulisi luontevampi ja haastateltavat antautuisivat enemmän keskusteluun, kuin pelkästään kysymyksiin vastaamiseen ja haastattelija pysyisi enemmän fasilitaattorin asemassa. Tämä mahdollisti sen, että haastattelussa keskusteltiin myös asioista, joita haastateltavat tahtoivat nostaa esille. Kahdesta ryhmähaastattelusta aineistoa tuli yhteensä reilu neljä tuntia.

6.4 Aineiston analyysi

Opinnäytteen aineisto analysoitiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia hyödyntäen. Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan sisällönanalyysi menetelmällä voidaan analysoida esimerkiksi litteroitua haastattelua systemaattisesti ja objektiivisesti. Menetelmän avulla pyritään saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleinen kuvaus. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on analyysinäkökulma, jossa on tarkoitus yhdistellä aineistosta nousevia käsitteitä, jotta saataisiin vastaus tutkimuskysymyksiin. (Sarajärvi & Tuomi 2018.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi valittiin analysointitavaksi tähän opinnäytteeseen siksi, että se nostaisi aineistosta parhaiten esille haastateltavien ajatuksia omasta hyvinvoinnista, osallisuudesta ja niiden tukemisesta. Analyysi ei ollut kuitenkaan täysin aineistolähtöistä, vaan teoria- ja aineistolähtöisen välimaastossa. Tällaista analyysitapaa voidaan kutsuta esimerkiksi teoriasidonnaiseksi. Teoriasidonnaisessa tutkimuksessa aineiston analyysissa on havaittavissa teoria taustalla, mutta se ei suoraan perustu teoriaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006c.) Käytännössä opinnäytteessä toteutettiin aineistolähtöisen analyysin ohjeistuksia, vaikka itse analyysi oli enemmän teoriasidonnainen.

Hirsijärvi ja Hurmeen (2000, 136) mukaan aineiston analyysiin voi edetä ainakin kolmella eri tavalla: aineisto puretaan ja edetään suoraan analyysiin, aineisto puretaan, minkä jälkeen koodataan ja edetään analyysiin sekä aineiston purkamis- ja koodaamisvaiheet yhdistetään ja siirrytään analyysiin. Valitsin etenemistavakseni purkamisen ja koodaamisen kautta analyysiin etenemisen.

Aineiston käsittely aloitettiin purkamisella. Tässä vaiheessa kirjoitetaan koko teksti sanatarkasti puhtaaksi eli litteroidaan (Hirsijärvi & Hurme 2000, 136–137). Purkaminen aloitettiin ensimmäisestä haastattelusta. Haastattelulle annettiin nimi ryhmä A, ja haastateltavat nimettiin A-kirjaimilla valiten heille sen sukupuolen peitenimet, joiksi he itse olivat itsensä määritelleet esitietolomakkeessa. Näin ollen ryhmä A:n jäsenet olivat Aaro, Anu ja Anni. Kahden haastatteluryhmän välillä oli sen verran aikaa, että litterointi ehdittiin tehdä ennen kuin haastateltiin toinen ryhmä. Toinen ryhmä sai nimekseen ryhmä H ja jälleen peitenimet, tällä kertaa H-kirjaimilla alkavat. Ryhmä H:n jäsenet olivat peitenimiltään Heikki, Harri ja Hilma.

Litteroinnissa käytettiin apuna Express Scribe Transcription -ohjelmaa, jonka avulla puhetta saattoi nopeuttaa, hidastaa ja pysäyttää kätevästi pikanäppäimillä. Opinnäytteeni tutkimuskysymysten ja analyysitavan kannalta ei ollut tärkeää kirjoittaa ylös esimerkiksi haastateltavien huokauksia, taukoja puheessa, naurahduksia tai miettimistä tarkoittavia äännähdyksiä, kuten mm, öö, hmm, joten ne jätettiin jo tässä vaiheessa pois. Aineistoa litteroitiin puheenvuoro kerrallaan ja tarkistettiin sanotut asiat heti. Lopuksi kuuneltiin haastattelu alusta loppuun tarkistaen, että kaikki on kirjoitettu niin kuin ne sanottiin. Litteroitua materiaalia tuli kahdesta haastattelusta yhteensä 46 sivua Wordissa.

Tuomi ja Sarajärvi (2018) teoksessaan kuvaavat laadullisen tutkimuksen analyysin jakautuvan seuraavalla tavalla:

1. Tee vahva päätös siitä, mikä aineistossa kiinnostaa.
2. Merkitse aineistosta kiinnostusta vastaavat kohdat, jätä kaikki muu pois ja kerää merkityt asiat yhteen!
3. Luokittele, teemoita tai tyyppitele aineisto.
4. Kirjoita yhteenveto.

Analyysi aloitettiin vaiheesta yksi. Päätös oli, että aineistosta kiinnostaa vain ne kohdat, missä puhutaan tutkimuskysymyksiin vastaavista asioista. Tutkimuskysymyksiin vastaavat repliikit merkittiin Wordin korostus toiminnolla ja kasattiin yhteen Word tiedostoon, jota oli tässä vaiheessa 35 sivua.

Seuraavaksi päästiin aloittamaan varsinaista analyysia. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kolmivaiheinen prosessi:

ensin aineistoa pelkistetään eli redusoidaan, sitten ryhmitellään eli klusteroidaan ja viimeiseksi luodaan teoreettiset käsitteet eli abstrahoidaan. Ennen sisällönanalyysin aloittamista, tulee määritellä analyysiyksikkö. Se voi olla sana, lause tai vaikkapa ajatuskokonaisuus. Yksikön määrittämiseen vaikuttavat aineiston laatu ja tutkimustehtävä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Analyysiyksiköksi määriteltiin ajatuskokonaisuus, mikä tarkoitti sitä, että haastateltavan puhuessa yhdestä aiheesta monta virkettä, analyysiyksikkö piti sisällään koko repliikin, mutta jos haastateltava vastasi useisiin asioihin yhdessä repliikissä, analyysiyksikkökin oli virkkeen tai parin pituinen. Analyysiyksikön päättämisen jälkeen aloitettiin aineiston koodaaminen. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan koodaamisella on viisi tärkeää tehtävää:

1. Ne ovat muistiinpanoja
2. Niiden avulla jäsennetään aiheita, mitä aineistossa käsitellään
3. Toimivat apuvälineenä kuvaamaan tekstiä
4. Toimivat aineiston jäsentämisen testausvälineenä
5. Niiden avulla voidaan etsiä ja tarkastaa tekstin eri kohtia, toimivat siis osoitteena aineiston kohtiin.

Aineiston koodaamisessa käytettiin apuna Atlas.ti Cloudia, jolla pystyi kätevästi valitsemaan analyysiyksikön mukaisen osuuden ja antamaan sille sitä kuvaavan koodin, pelkistetyn ilmaisun sanotusta asiasta. Tietokoneohjelmaa käytettiin siksi, että sen avulla on helpointa ja yksinkertaisinta pitää alkuperäinen litteroitu aineisto kiinni niin koodeissa, kuin lopullisissa tuloksissakin ja tietokoneella koodatessa voi koodeja muuttaa helposti tarvittaessa, analyysin edetessä. Koodeja oli lopullisessa versiossa 310. Taulukossa 1 on avattu muutaman aineistolainauksen avulla, kuinka analyysiyksiköistä rakennettiin koodeja.

Taulukko 1. Esimerkki aineistolainauksen rakentamisesta koodeiksi.

Lainaus	Koodi
<i>"Mut kyl must tuntuu et näin tällee yli kymmenen vuoden jälkeen niin ne nyt ehkä vihdoin uskoo että ei se mee ohi mutta että niiku se että se. Et ku sanoit et joskus on ollu välit ollu huonot nii kyllä se osaan sukulaisten kanssa meni tilanteet tosi tosi hankaliksi sitä myötä mutta se että se on kyllä aika hyvin tässä nyt on menty yli kymmenes vuodes eteepäin että myös niittenn ajatukset on muuttunnu että."</i>	Ajan kanssa ainakin osa sukulaisista on oppinut hyväksymään sateenkaarevuu- den
<i>"Jotenki sen huomaa että oikeesti kyl muuttuu mulla on ehkä, mä koen et mulla sukulaisilla se on menny vaa koko ajan pelkästää positiivisempaa suuntaan tai sit se ei oo muuttunu."</i>	Ajan kanssa ainakin osa sukulaisista on oppinut hyväksymään sateenkaarevuu- den
<i>"Mä oon myös sitä mieltä että opiskelijahyvinvointipalveluita pitäis ehdottomasti pitää heille koulutuksia."</i>	Opiskelijahyvinvointiplalveluiden koulut- taminen
<i>"Riippuu ihan julkisten palveluiden halusta mut esimerkiksi jotain tällässii niiku couchauksia opiskeluhyvinvointipalveluille."</i>	Opiskelijahyvinvointiplalveluiden koulut- taminen
<i>"...ja kyl muo kiinnostaa ja nimenomaan sateenkaariasiat ni ne kiinnostaa..."</i>	Sateenkaariasiat kiinnostavat
<i>"Et nyt sitte ite on niinkö kuitenkin kiinnostunut ihan vaa näitten sateenkaarin ihmistenkii oikeuksien puolesta niinkö aatellu joskus ja muutenki nii tietty tälläset asiat kiinnostaa. Kyllä niitä seurailee."</i>	Sateenkaariasiat kiinnostavat

Koodauksen jälkeen koodit jaettiin alaluokkiin Atlas.ti Cloud -ohjelmassa. Koodit pelkistyivät 131 alaluokaksi. Koodit ja alaluokat tulostettiin ohjelmasta Excel taulukoksi, jota käytettiin alaluokkien jakamiseen yläluokiksi ja pääluokiksi. Excelin avulla saatiin pidettyä huolta, että alaluokat pysyvät oikeiden koodien kohdalla ja pystyisi milloin tahansa palata alkuperäiseen litteroituun ilmaukseen. Taulukossa 2 kuvataan esimerkin kautta, kuinka koodeista rakennettiin alaluokkia.

Taulukko 2. Esimerkki alaluokkien syntymisestä.

Koodi	Alaluokka
Ajan kanssa ainakin osa sukulaisista on oppinut hyväksymään sateenkaarevuuden	Aika vaikuttanut hyvinvointiin positiivisesti
Itsensä hyväksymisen eteen joutunut tehdä töitä	
Opiskelijahyvinvointiplalveluiden kouluttaminen	Sateenkaariasioita käsittelevien koulutusten tarjoaminen
Koulutuksia koulun henkilökunnalle, sairaalan henkilökunnalle, virastotaloille, miten kohdata transihmisiä.	
Sateenkaariasiat kiinnostavat	On kiinnostunut sateenkaariasioista Suomessa
Politiikkaa seuraa uutisissa ja sateenkaariasiat kiinnostavat.	

Excelissä lajiteltiin alaluokat ensin tutkimuskysymysten mukaisesti kolmeen osaan: luokat, jotka käsittelevät hyvinvointia, luokat, jotka käsittelevät osallisuutta ja luokat, jotka antoivat palautetta tai ideoita Etelä-Savo Pride ry:lle. Tämän jälkeen alaluokat oli helpompi jakaa yläluokiksi. Taulukossa 3 kuvataan esimerkin kautta, kuinka alaluokista muodostui yläluokkia. Yläluokkia muodostui 40 ja pääluokkia kuusi. Taulukossa 4 kuvataan esimerkin kautta, kuinka

pääluokkia muodostui. Näiden neljän taulukon avulla voi nähdä kuinka muutama eri lainaus koodattiin ja koodeille annettiin ensin alaluokka, sitten yläluokka ja lopulta pääluokka. Liitteistä 5-10 voit tarkastella koko opinnäytteen taulukoituja tuloksia, lukuun ottamatta suoria lainauksia aineistosta.

Taulukko 3. Esimerkki yläluokkien syntymisestä.

Alaluokka	Yläluokka
Aika vaikuttanut hyvinvointiin positiivisesti	Aika
Itsensä hyväksymisen eteen joutunut tehdä töitä	
Sateenkaariasioita käsittelevien koulutusten tarjoaminen	Hyvinvoinnin tukeminen
Sateenkaarevia salivuoroja	
On kiinnostunut sateenkaariasioista Suomessa	Poliittinen osallistuminen
Pyrkii äänestämään vaaleissa	

Taulukko 4. Esimerkki pääluokkien syntyisestä.

Yläluokka	Pääluokka
Aika	Hyvinvointia tukevat tekijät
Vapaa-aika	
Hyvinvoinnin tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Osallisuuden tukeminen	
Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Merkitykselliset ihmissuhteet	

7 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Kuten liitteestä 4 voidaan huomata, hyvinvointia käsiteltiin haastattelussa kolmen eri teeman avulla: fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi. Osallisuutta käsiteltiin yhden teeman kautta. Jokainen teema piti sisällään keskustelunavauksen siitä, miten Etelä-Savo Pride ry voisi tukea kyseistä osa-aluetta.

Aineiston analyysin edetessä opinnäytetyön selkeimmiksi tuloksiksi nousivat erilaiset tekijät, jotka vaikuttavat eteläsavolaisten aikuisten osallisuuteen ja hyvinvointiin sekä erilaiset ajatukset siitä, mitä Etelä-Savo Pride:ry voisi tehdä tukeakseen heidän hyvinvointia ja osallisuutta. Tutkimuskysymysten myötä tulokset jakoutuivat osallisuutta, hyvinvointia ja yhdistystä koskeviin luokkiin. Seuraavissa luvuissa avataan opinnäytteen tuloksia pääluokkien mukaisessa järjestyksessä.

Analyysin myötä opinnäytteen tuloksiksi muodostui kuusi pääluokkaa:

1. Hyvinvointia haastavat tekijät
2. Hyvinvointia tukevat tekijät
3. Osallisuutta haastavat tekijät
4. Osallisuutta tukevat tekijät
5. Etelä-Savo Pride:ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
6. Kehittämiskohteet Etelä-Savo Pride:rylle

7.1 Hyvinvointia haastavat tekijät

Sateenkaarevien hyvinvointia haastavat monenlaiset tekijät, joista useimmat ovat tuttuja useimmille ihmisille. *Stressi* vaikuttaa haastateltavien mukaan negatiivisesti terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Muutama haastateltava nosti esille *haasteita kotona*, kuten sen, että koti ei tunnu kodilta ja muuttamisen takia kotiasiat ovat vasta muodostumassa. Haastateltavilla oli kokemuksia *turvattomuudesta*, joka liittyi erityisesti ilta- ja yöaikaan sekä viikonloppuihin. Turvattomuuden tunnetta loi asuinympäristön ilmapiiri, joka ei ollut haastateltavista miellyttävä sateenkaarevia kohtaan.

Haastava taloudellinen tilanne nousi haastateltavien vastauksissa esille. Huolta tulevaisuuden taloudellisesta tilanteesta nousi muun muassa opiskelijoiden kohdalla siitä, että on opiskelemassa matalapalkkaiselle alalle ja nouseeko opintolaina liian suureksi. Tämänhetkiseen taloudelliseen tilanteeseen vaikutti muun muassa opiskelijavastaajan kohdalla se, että hänestä opiskelijan ohessa ei ole rahallisesti kannattavaa työskennellä. Eräs transtaustaisista vastaajista kertoi sukupuolenkorjausprosessiin menneen kaikki säästöt.

Haastateltavissa oli työssäkäyviä ja opiskelijoita. *Ajanhallinnan haasteet* nousivat esille erityisesti opiskelijoiden vastauksissa. Ne haastateltavat, jotka tunsivat ajanhallinnan haasteeksi, kuvasivat, että vapaa-aikaa on liian vähän ja vapaa-ajasta tulee liian helposti velvollisuuksia.

Haastateltavat, jotka kuvasivat *työn tuomia haasteita*, työskentelivät fyysisesti raskailla aloilla. Näin ollen työn haasteet kuvautuivat näiden perusteella siten, että fyysisesti raskas työ verottaa vapaa-ajan jaksamista sekä kehoa vaikuttaen siten hyvinvointiin. Myös stressaava työ vaikutti erään haastateltavan mielestä psyykkiseen terveyteen. Kaikki hyvinvointia haastavat tekijät ovat taulukoituna liitteessä 5.

7.1.1 Poliittinen ilmapiiri ja palveluiden epätasa-arvo

Haastattelussa nousi esille palveluiden epätasa-arvoisuus, kynnys ottaa hyvinvointipalveluihin yhteyttä, jos on riski paljastaa oma identiteettinsä:

...mun kynnys ottaa yhteyttä terveydenhuoltoon on vähän korkeampi, jos se millään lailla liittyy niinku sellaseen asiaan jossa mun identiteetti vois tulla ilmi...¹

Eräs haastateltavista nosti poliittisen ilmapiirin esille hyvinvoinnin haasteena nimeten erityisesti maailmanpoliittisen tilanteen. Hän kuvasi vaikutuksia seuraavalla tavalla:

Se on myös yks aspekti joka on negatiivinen siihen ihmisen hyvinvointiin pitkällä aikavälillä on sit taas. Maailmanpoliittiset paineet. Jos miettii tälläst niiku ylimaailmallista poliittista liikkuvuutta näissä asioissa nii esimerkiks homoseksuaalisuus on paljon hyväksyttävämpää mut sit tälläset monikansalliset liikkeet kohdistaa lobbaamisensa enemmän niiku esimerkiksi antitrans ideologioihin. Joka ei Suomessa onneks silleen ilmene vielä meil ei oo viel niin vahvaa presenssiä tällasilla toimijoilla mutta, koska on niiku moderni milleniaali ja tosi netissä läsnä nii siltä ei pysty välttymään.

7.1.2 Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille

Haastatteluissa nousi selkeästi esille se, että sateenkaareva identiteetti luo lukuisia erilaisia haasteita hyvinvoinnille. Haastattelussa nostettiin esille se, että kuuluminen vähemmistöön saa ylikompensoimaan, esimerkiksi omaa panostustaan koulutehtävissä ja se, että vähemmistöön kuuluminen ei ainakaan helppota rahan saamista. Baariympäristöt koettiin turvattomina ympäristöinä sateenkaarevuuden takia, turvattomuutta aiheuttivat esimerkiksi epäasiallinen vitsailu ja nimittely.

Ja se on ehkä jollain tavalla koska mä oon koulussa sellasessa sosiaalisessa ympäristössä et siin on sitä tensioo nii välil mul tulee semmonen fiilis et mun täytyy ylikompensoida et mun täytyy olla sellanen niiku hyper uranainen siel luokassa.

Eräs transtaustaisista haastateltavista kertoi, että hormonikorvauslääkitys altistaa erilaisille sairauksille. Haastatteluun osallistunut transmies kertoi vertaa-

---

¹Aineistomerkit jätetty merkitsemättä haastateltavien anonymiteetin suojelemiseksi

vansa itseään cis-miehiin ja sen vaikuttavan hyvinvointiinsa. Eräs transtaustainen kertoi, että ei aikaisemmin halunnut pitää kehostaan huolta, sillä ei ollut hyväksynyt itseään. Kehodysforiasta aikaisemmin kärsinyt transtaustainen haastateltava kertoi, ettei halunnut silloin harrastaa liikuntaa lainkaan. Yksi haastateltavista kertoi, että pelko pukuhuoneita kohtaan rajasi tiettyjä liikuntamahdollisuuksia pois transhoitojen alussa.

Sitten taas miten muuten vaikuttaa fyysiseen hyvinvointiin, no sekin että prosessin alkuvaiheessa rajasin paljon liikunta mahdollisuuksia pois, koska pelkäsin pukuhuoneita. Nii siinä elämän kapeutui hyvinkin paljon, joka vaikutti puolestaan fyysiseen puoleen. Ja sitten taas silloin, kun ei itseään hyväksynyt, niin miksi pitää huolta kehosta.

Sateenkaarevan identiteetin myötä tulleita väkivaltakokemuksia oli haastateltavilla erilaisia. Oli lievempää fyysistä kajoamista, kuten tönimistä, sekä vakavampaa; erästä haastateltavaa oli puukotettu transtaustan takia. Lisäksi haastateltavilla oli kokemusta suorastakin verbaalisesta väkivallasta esimerkiksi baarijonossa.

Niin sanottu kaapissa oleminen nimettiin haastattelussa yhdeksi haasteeksi. Itsensä ja identiteettinsä salaaminen luo haastateltavasta ylimääräistä stressiä, sillä pitää varoa, mitä sanoo. Niin sanotun kaapissa olemisen takia haastateltava joutuu kuuntelemaan sateenkaarevia halventavaa vitsailua, eikä voi puuttua siihen, ettei paljasta sateenkaarevaa identiteettiään.

Mulla taas mä koen et se on tää just tää niiku tensio. Mä koen, et mä oon erittäin kaapissa meidän luokalla. Nii sen takia siinä on se sosiaalinen kuilu. Et vaikka voi olla, et tää henkilö, et hei tää on tosi kiva tyyppi, mä tykkään siitä ja se tykkää musta, mutta sit siin on vähän kuitenkin se perspektiivi, et niiku, et jos mä puhuisin, et hei mulla on vaimo ja mää meen nyt prideen, oiskohan ne edelleen yhtä kunnioittavia muo kohtaan vaikee sanoo.

Sateenkaarevaidentiteetti tuo mukanaan myös hyvinvointipalveluiden haasteet. Haastateltavat kertoivat, ettei hyvinvointipalveluissa osata vastata heidän haasteisiinsa tai kohdata heitä oikein. Haastateltavat kertoivat olettamuksista,

mitä hyvinvointipalveluissa tehdään esimerkiksi kumppanin sukupuolta kohtaan.

...olen itsekin kokenut sen, et minusta on tehty vahvoja olettamuksia. Kun esimerkiksi kävin puhumassa [hyvinvointipalveluissa] ja manitsin siellä kumppania ja muuta nii, sit mä huomasin omasta kannasta myöhemmin, että siellä lukee neljään otteeseen puhutaan mun avomiehestä ja aviomiehestä ja kaikesta ja sit mä en kyllä missään vaiheessa puhunut aviomiehestä kun ei mulla koskaan oo ollu aviomeistä...

7.1.3 Terveydelliset haasteet

Haastateltavista sateenkaarevista osa osasi nimetä suoraan terveydellisiä haasteita, joista esille nousivat mielenterveys, ikä ja ylipaino, sekä oma identiteetti karhuna; eräs haastateltava ei näe itseään seksikkäänä laihana. Karhukulttuuri syntyi Yhdysvalloissa 1980-luvun loppupuoliskolla, silloin homokulttuurissa vallitsi kapeat ulkonäkö normit, johon karhumaiset eli kookkaammat, rotevammat, vatsakkaat, partaiset ja karvaiset eri-ikäiset miehet eivät mahtuneet (Suomen Karhut Fin-Bears ry s.a.).

No mul on varmaan taas se ikä tekee sen oman ongelmansa plus, että myöskin ylipainoahan on.

7.2 Hyvinvointia tukevat tekijät

Hyvinvointia tukevia tekijöitä ovat tietenkin aikaisempien epäkohtien positiiviset vastakohtat. Osalla haastateltavista oli *hyvä taloudellinen tilanne* ja riittävät taloudelliset resurssit tukevat hyvinvointia. Osa haastateltavista *ei ollut kokenut turvattomuutta* ja määrittelivät positiivisena asiana sen, etteivät olleet saaneet osakseen suoraa verbaalista väkivaltaa. Hyvinvointia tukeviksi asioiksi koettiin myös se, mitä vapaa-ajalla tehtiin, *mielekäs vapaa-aika* tukee hyvinvointia ja *onnistunut ajanhallinta* taas mahdollisti mielekkään tekemisen.

Sali, pyöräily, kaunokirjallisuus, tietokirjallisuus, oikeestaan vähän kaikki sellanen mikä liittyy joko lukemiseen tai liikkumiseen. Siinä on se minun vapaa-aika.

Haastateltavien hyvinvointia *tukivat myönteinen kokemus omasta hyvinvoinnista, hyvinvointitaidot, omana itsenä oleminen ja koti*. Hyvinvointitaidoista

nousi esille *stressinhallintakeinot ja taito irrottautua stressistä stressaavien tilanteiden päätyttyä. Koti, joka oli miellyttävä ja jossa oli riittävästi tekemistä, koettiin voimavarana. Kaikki hyvinvointia tukevat tekijät ovat taulukoituna liitteessä 6.*

Ei mulle tule nyt semmosta mieleen missä joutusin pohtimaan saanko olla nyt tässä oma itseni.

7.2.1 Aika

Aika nousi haastatteluissa selkeästi hyvinvointiin positiivisesti vaikuttavana asiana. Haastateltavat tunsivat, että aika on vaikuttanut heidän hyvinvointiinsa positiivisesti. Lisäksi kaikki haastateltavat olivat aikuisia, joten he ovat tehneet jo töitä itsensä hyväksymisen eteen, joka tukee hyvinvointia. Haastateltavista eräs sanoi, että aika on tehnyt tehtävänsä, sillä nuoret hyväksyvät sateenkaarevuuden helpommin.

Että se ympäristö ei suoranaisesti vaikuta sun psyykkeen niin vahvasti, kun se nuorempana on vaikuttanu, joka on tosi positiivinen asia.

Ja vanhempien kanssa taas joskus niiku säki sanoit ollu jäätävät välit. On ollu kyllä hyvinkin jäätäviä aikoja joskus joskus aikasemmin, mutta nykysin on hyvät välit.

7.2.2 Sateenkaarevuuden vaikutukset hyvinvointiin

Sateenkaarevuudella oli myös positiivisia vaikutuksia haastateltavien hyvinvointiin. Osa kertoi, että sateenkaarevuus ei ole vaikuttanut psyykkiseen hyvinvointiin negatiivisesti. Osa ajatteli sateenkaarevuuden vaikuttaneen positiivisesti ja osasta sateenkaarevuus oli voimavara.

Oli kaikkee mikä lähti ehkä just itestä, oli tosi herkkä, epävarma, ja kaikkee mutku sitte kun on käyny kaikkee sellasta läpi ni kun mä koen tosi paljon sen voimavarana mitä mä oon.

7.3 Osallisuutta haastavat tekijät

Sateenkaarevien osallisuutta haastaa monenlaiset tekijät, joista yksi haastatteluissa esille noussut tekijä, oli *sateenkaariasioiden huono näkyvyys ja muiden ihmisten negatiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen*. Muita selkeitä osallisuutta haastavia tekijöitä olivat *huono ilmapiiri, syrjintä työyhteisöissä ja oman itsensä peittäminen*. Syrjintä työyhteisöissä oli epäasiallista käytöstä, oman itsensä peittämistä taas tapahtui tilanteissa, joissa ei voinut olla oma itsensä, esimerkiksi sukujuhlissa.

...ihan semmosia perusasioita mietin, vaikka sitä et voinko mä pitää kädestä jossain julkisella paikalla, tai välillä joissain tilanteissa, en nyt ehkä aina, mutta tietysis hetkissä ja tiettyjen ihmisten ympäröimänä. Ja sitte toinen mitä mieltii se, että kun mieltii mihin haluaa sitten niiku oikeesti juurtua. Kyllä mä oon mieltiny sitä et jääkö [nykyiselle asuinpaikkakunnalle] vai ei sen takii, koska täällä on niin huono ilmapiiri, että haluaako oikeesti sit omistusasuntoja ja muita täältä. Tai haluaako perheellistyä olla sateenkaariperhe [nykyisellä asuinpaikkakunnalla]. Se ei ehkä oo mun unelma olla sateenkaariperhe [nykyisellä asuinpaikkakunnalla].

Haasteet ihmissuhteissa muodostuivat yhdeksi yläluokaksi haastattelujen perusteella. Ihmissuhteiden haasteet ilmenivät esimerkiksi tyytymättömyytenä omaan sosiaaliseen elämään ja haasteena pysyvien ihmissuhteiden luomisessa. Kumppanuussuhteiden puuttuminen ja etäiset sukulaissuhteet haastavat myös osallisuutta.

Muiden ihmisten painostus haastaa osallisuutta. Haastateltavista osalla oli kokemusta siitä, että heitä on painostettu harrastamaan sukupuolinormien mukaisesti. Eräs kertoi, että vanhemmat ovat painostaneet opiskelemaan omien arvojensa mukaisesti. Muiden ihmisten painostus näkyy kumppaninvalinnasakin, yhteiskunnan asenteet luovat painetta kumppaninvalintaan. Osallisuutta haastavat tekijät ovat taulukoituna liitteessä 7.

7.3.1 Alueelliset haasteet

Haastattelujen perusteella käy ilmi, että osallisuuteen luo haasteensa myös paikkakunta, missä asuu. Osallisuutta haastaviksi alueellisiksi haasteiksi nousivat esiin opiskelupaikan valinta ja paine lähteä mukaan sateenkaariaktiiviksi, jotta toimintaa olisi. Haastateltavista osa oli joutunut valitsemaan opiskelualanansa sillä perusteella, että sen täytyi löytyä asuinpaikkakunnalta, sillä muutto ei ollut mahdollista. Haastatteluissa keskusteltiin myös siitä, että Etelä-Savon alueella on vähän sateenkaaritoimintaa, joten osa haastateltavista tunsu painetta ryhtyä aktiiviksi, jotta toimintaa olisi.

Tää on kans hirveen vaikee, jos on vähemmistöedustaja näin pienel paikkakunnalla siin tulee sellanen vastuun tunne, et ei vitsi mun täytyy niinku lähtee vetää tätä. Mun täytyy olla se toimiva taho, jonka täytyy käyttää tähän energiaa ja se on hirveen vaikee. Se on vaikee perspektiivi.

7.3.2 Syrjintä

Erilaisen sateenkaarevuudesta johtuvan syrjinnän uhriksi olivat joutuneet monet haastatteluun osallistuneista. Syrjintää ilmeni arjessa esimerkiksi puheen tasolla, ärsyttävinä kysymyksinä ja kommentteina. Epäasiallista huumoria on osa joutunut kohtaamaan. Syrjivät asenteet ovat vaikuttaneet uravalintaan ja siihen, onko haastateltava ollut erilaisissa yhteisöissä avoin sateenkaarevuudesta. Eräs haastateltavista oli lopettanut aikaisemmat opiskelunsa kohdattaessaan niin vahvaa syrjintää. Haastatteluissa nousi kuitenkin esille se, että sateenkaarevuus oli yksittäisille ihmisille ongelma, eikä välttämättä suurelle joukolle. Eräs transtaustaisista vastaajista kertoi muiden ihmisten oletavan hänen sukupuolensa väärin.

Perhe ja suku ovat käyttäytyneet epäasiallisesti haastateltavia kohtaan, muun muassa ns. kaapista ulos tullessa on saanut kommentteja, että se menee kyllä ohi. Jotkut perheeseen tai sukuun kuuluvista ihmisistä ovat vihjailleet haastateltaville sopivasta kumppanista, esimerkiksi kumppanille sopivasta sukupuolesta. Syrjivät asenteet ovat aiheuttaneet myös välirikkoa koko sukuun. Nämä kaikki yhdessä luovat vähemmistöstressiä haastateltaville.

Mut mä oon esimerkiks aiemmin lopettanut toiset ammattikorkeakoulu opiskelut just sen takia koska oon kohdannut niin vahvaa syrjintää ja siitä johtuvaa henkistä mielipahaa.

7.3.3 Sateenkaarevuuden luomat haasteet osallisuudelle

Sateenkaarevuus luo haastetta myös osallisuudelle. Haastatteluissa puhuttiin heteronormatiivisuudesta ja hetero-olettamuksesta sekä transihmisyyden mukanaan tuomista haasteista. Heteronormatiivisuus tarkoittaa ajattelutapaa, jossa heteroutta pidetään muita suuntautumisia toivotumpana, parempana ja luonnollisempana. Hetero-oletus taas tarkoittaa yhteiskunnallista ja kulttuurillista ajattelumallia, jonka johdosta kaikkien oletetaan olevan heteroita. (Sateenkaarisanasto 2019.) Nämä ajattelumallit nousivat esille erityisesti siitä, että ns. kaapista joutuu tulemaan ulos niin kauan, kun muilla ihmisillä on jokin ennakko-oletus. Aikaisemmassa elämässä osallisuuteen on vaikuttanut eräällä transtaustaisella haastateltavalla oletettuun sukupuoliin liitetyt harrastukset, nuorena hän oli vältellyt harrastuksia, jotka eivät sopineet oletettuun sukupuoliin.

En tiä oikee mistä kaapista tulemisesta mä kertoisin kun musta tuntuu et koko elämä on yhtä kaapista tuloa siis tavallaan joka kerta kun sä tapaavat ihmisen ni sä joudut tekee valinnan että kerronko vai enkö kerro.

Haastateltavien kokemuksen mukaan sateenkaariasioiden vastustaminen on nykyään näkyvämpää. Sosiaalinen media luo tunteen, että on olemassa kokonaisia ihmisjoukkoja, jotka polkevat sateenkaarevien oikeuksia. Eräs haastateltava oli kokenut, että naapurit olivat uteliaita omistuskaksioon muuttanutta sateenkaarevaa paria kohtaan. Nämä tekijät vaikuttavat negatiivisesti haastateltavien osallisuuteen.

...mut sitä kautta myöskin sit tavallaan se mahdollistaa myös sitä vastustajien äänen kuuluvuutta voimakkaammin. Sillon se on ollu ehkä enempi jotenki semmosta henkilökohtasta että olen kuullu joltain yksittäisiltä ihmisiltä vaikka inhottavaa homoläppää mut nyt se on niiku tavallaan kokonaisia ihmisjoukkoja ja on jotka niiku tavallaan netissä ja muualla niiku polkee sateenkaari ihmisten ihmisoikeuksia oikeuksia ihan niiku joukolla ja muuta.

7.4 Osallisuutta tukevat tekijät

Osallisuutta tukevista tekijöistä osa on haastavien tekijöiden vastakohtia. *Koetussa sukupuoleessa kohdatuksi tuleminen* tuki osallisuutta. Myös *hyvä ilma-
piiri, merkitykselliset ihmissuhteet ja yhteisöihin kuuluminen* esimerkiksi har-
rastuksissa ja koulussa tukevat osallisuutta haastattelujen perusteella.

*Ja se että tosi silleen todella todella hyvä luokkahenki ja
ryhmähenki ja niiku on löytynyt paljon semmosia niiku kavereita.
Ja niinku kaikkien kaa tullaan toimeen ja luulen että ehkä niistä
jopa on muutamia semmosia jotka vois jäädä silleen niinku silleen
loppuelämän ystäviksi et eivät ole vaan silleen niiku tän koulun
ajan ja sit jää.*

Läheisten positiivinen asenne ns. kaapista ulos tuloa kohtaan, muiden ihmis-
ten positiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen ja läheisiltä saatu tuki sa-
teenkaariasioissa nousivat osallisuutta tukeviksi tekijöiksi. Osallisuutta tuke-
vasta sateenkaarevasta toiminnasta Mikkeli Pride sai erityismaininnan. Liit-
teessä 8 on taulukoituna osallisuutta tukevat tekijät.

7.4.1 Poliittinen osallistuminen

Aineistosta nousi selkeästi esille se, että ainakin tähän haastatteluun osallistu-
neet sateenkaarevat olivat kiinnostuneista politiikasta. Yksikään osallistujista
ei sanonut, että politiikka ei kiinnosta, paikkakunnan palveluiden kehittäminen
sen sijaan jakoi vastauksia enemmän. Erityistä kiinnostusta haastateltavat
osoittivat sateenkaariasioihin Suomessa ja maailmanlaajuisesti. Äänestämi-
nen, sateenkaariasioihin vaikuttaminen oman uskon piirissä ja konkreettinen
osallistuminen paikkakunnan palveluiden kehittämiseen esimerkiksi tapahtu-
mien ja kulttuurin kautta olivat niitä konkreettisia asioita, mitä haastateltavat
tekivät osallisuutensa hyväksi.

*Äidinmaidossa olen sen saanut sen poliittisen [kiinnostuksen].
Olen työläisen lapsi nii olen sitten työläinen, enkä voi muuta olla.*

7.4.2 Toimijuus omassa elämässä

Tähän haastatteluun osallistuneiden toimijuus omassa elämässä kuvautui tulosten perusteella vahvana. Menneisyydessä monella haastateltavalla oli kokemuksia siitä, että esimerkiksi vanhemmat ohjaavat toimimaan tietyllä tavalla tai että sateenkaarevuus olisi vaikuttanut koulutuslalle hakeutumiseen. Nykyhetkeä tarkasteltaessa haastatteluista nousi esille se, että nykyhetkessä toimijuus on vahvaa. Kumppanin, harrastuksen, opiskelualan on saanut valita itse. Sateenkaarevuus ei ole vaikuttanut työpaikan valintaan tai uravalintaan.

Nykyään se tuntuu täysin vapaalta. Et mitä voi harrastaa. Mihin niiku voi lähtee.

Haastateltavien toimijuuden vahvuutta korosti vastaukset teemaan: Etelä-Savo Pride ry osallisuuden tukijana. Haastateltavat pohtivat, mitä annettavaa heillä olisi yhdistykselle. Jokainen haastateltava keksi jotakin annettavaa, kuten ammattitaitonsa, kokemusasiantuntijuutta, poliittista yrittäjähänkeä ja vertaistukea.

7.5 Etelä-Savo Pride hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana

Haastatteluissa nousi esille Etelä-Savo Pride ry:n mahdollisuus tukea hyvinvointia erilaisten erityisesti ideoiden kautta. Fyysistä hyvinvointia käsittelevä teema nosti ajatuksia sateenkaarevista salivuoroista, psyykkisen- ja sosiaalisen hyvinvoinnin teemoissa nousi taas esille kokemuskouluttajien ja sateenkaariasioita käsittelevien koulutusten tarve. Unisex-veppoista haastateltavien mielestä voisi myös tiedottaa paremmin. Eräs haastateltavista kiteytti yhdistyksen tärkeimmän tavan tukea hyvinvointia:

Toki että pride ry pysyis olemassa. Et tota noin et on jotain mitä odottaa. Sekään ei varmaan ole ihan itsestään selvää et niitä aktiivisia toimijoita löytyy että se täytyy hommaa pitää yllä ja kehittää sitä eteenpäin.

Osallisuudessa tukeminenkin nousi esille parhaiten erilaisilla ideoilla. Aikuisien ryhmä herätti paljon keskustelua. Ryhmän olemassaoloa kaivattiin ja toivottiin sen olevan olemista, eikä yhteistä tekemistä. Aikuisille suunnattua mökkiviikonloppuakin ajateltiin osallisuutta tukevana ideana. Tasaisesti ympäri vuoden olevan toiminnan nähtiin tukevan osallisuutta, eikä vain kerran vuodessa Mikkeli Pride. Lisäksi haastattelussa nousi tarve sateenkaareville tiloille,

jotka olisivat enemmänkin keskitettyä yhdessä oloa. Näkyvyyttä sille, mitä Etelä-Savo Pride ry:ssä voisi tehdä, kaivattiin myös.

Osallisuuden tukemisena nähtiin haastattelujen perusteella myös se, että ajankohtaista sateenkaaritietoa ylläpidettäisiin ja siitä tiedotettaisiin. Tiedon jakaminen sateenkaariasioista myös sellaisille, jotka eivät itse etsi tietoa aiheesta, tukisi heidän mielestä osallisuutta. Haastatteluissa puhuttiin, että yhdistys voisi vaikuttaa kuntatasolla päätöksentekoon, jotta se olisi sateenkaariystävällisempää. Sateenkaaritoiminnassa pitäisi haastateltavien mukaan huomioida paremmin ikääntyvät ja ikääntyneet. Liitteessä 9 on taulukoitu Etelä-Savo Pride hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana.

7.6 Kehittämiskohteet Etelä-Savo Pride ry:lle

Kehittämiskohteeksi Etelä-Savo Pride ry:lle nousi erityisesti erilaiset syyt sille, miksi haastateltavat eivät olleet mukana sateenkaariaktiivitoiminnassa. Vain muutama haastateltavista oli sateenkaariaktiivi tai toiminnassa mukana. Selkeimmäksi syyksi tälle nousi kuusi asiaa, jotka luovat ns. oravanpyörän: toimintaa on liian vähän, se on liian keskittynyttä Mikkeliin, toiminnasta on vaikea löytää tietoa, toiminnan vetäjiä on liian vähän, osallistujia toimintaan on liian vähän ja osalla ei ole kiinnostusta osallistua toimintaan. Eräs haastateltavista tunsi, että on olemassa kynnys lähteä sateenkaari-toimintaan mukaan, jos ei halua ryhtyä aktiiviksi ja että nuortenryhmän kävijöihin on liian iso ikäero. Liitteessä 10 on taulukoitu nämä kehittämiskohteet Etelä-Savo Pride ry:lle.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytteen tavoitteena oli tuottaa tietoa aikuisten sateenkaarevien hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Tarkoituksena oli selvittää Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien henkilökohtaisia kokemuksia omasta hyvinvoinnista ja osallisuudesta, sekä niiden tukemisesta. Tieto kerättiin kahdella kolmen hengen ryhmähaastattelulla. Haastateltavissa näkyi sateenkaaren kirjoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kautta, mutta kaikkia sateenkaaren värejä ei haastattelussa ollut. Osallistujissa oli eniten cis-sukupuolisia, transihmisiä ja homoseksuaaleja.

Opinnäytteen tulokset painottuivat haastateltavien kohtaamiin haasteisiin osallisuudessa ja hyvinvoinnissa. Allardtin (1976) hyvinvoinnin ulottuvuuksien teorian mukaan hyvinvointi koostuu kolmesta osa-alueesta: elintasosta, yhteys-suhteista ja itsensä toteuttamisesta. Haasteita oli kaikilla ulottuvuuksilla. Elin-tasoa haastoivat muun muassa turvattomuuden tunteet, vapaa-ajan riittämät-ömyys, muotoutuvat kotiasiat, ongelmat perhesuhteissa, palveluiden epätasa-arvo, työn luomat haasteet ja taloudellinen tilanne. Yhteyssuhteita haastoivat esimerkiksi tietyt sateenkaarevuuden mukanaan tuomat haasteet, kuten iden-titeettiristiriita ja ns. kaapissa oleminen, suurin osa yhteyssuhteiden haasteista rajautui osallisuuden haasteiksi analyysissa. Itsensä toteuttamisen osa-aluetta haastoivat esimerkiksi poliittinen ilmapiiri ja myös ajanhallinnan haasteet, riit-tämätön vapaa aika ei antanut mahdollisuutta tehdä mielekkäitä asioita.

Lehtonen (2019) nosti tasa-arvobarometrissa esille sateenkaarevien pelkää-vän väkivaltaa liikkeessään yksin ulkona illalla ja öisin. Opinnäytteessä haas-tateltavat kuvasivat turvattomuuden tunnetta ilta-, yö- ja viikonloppuajaksi. Vä-kivaltaa tai sen uhkaa oli EU:n perusoikeusvirasto FRA:n selvitykseen vas-tanneista suomalaisista kohdannut 31 % viimeisen viiden vuoden aikana. Su-kupuolivähemmistöihin kuuluvista vastaajista väkivaltaa oli kohdannut 40%. (Oikeusministeriö 2014.) Tasa-arvobarometrin mukaan seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen edustajat ovat muita useammin pienituloisia (Lehtonen 2019). Opinnäytteessä yhdeksi hyvinvointia haastavista tekijöistä nousi taloudellinen tilanne, sillä iso osa heistä oli opiskelijoita, joista osa oli suuntautumassa ma-talalopintoihin.

Osallisuutta määriteltäessä opinnäytteessä käytettiin Raivio ja Karjalaisen (2013) näkemystä osallisuudesta syrjäytymisen vastaparina. Allardtin teoriaa mukailien osallisuus koostuu kolmesta osa-alueesta: having, belonging ja ac-ting. Näkemyksen mukaan, jos osallisuuden osa-alueet eivät täyty, se johtaa syrjäytymiseen. Having-ulottuvuuteen vaikuttaa yksilön hyvinvointi, turvalli-suus ja toimeentulo eli osallisuuteen vaikuttaa heidän hyvinvointinsa ja kuten aikaisemmin kuvattiin, on hyvinvoinnissa kaikilla osa-alueilla haasteita. Osalli-suuden kaikissa ulottuvuuksissa oli myös havaittavissa haasteita. Belonging koostuu yhteisyydestä ja jäsenyydestä, jota haastoivat esimerkiksi sateenkaa-riasioiden huono näkyvyys, negatiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen, haasteet ihmissuhteissa, huono ilmapiiri ja syrjintä. Acting-ulottuvuus koostuu

valtaisuudesta ja toimijuudesta. Actingia haastoivat esimerkiksi alueelliset haasteet, oman itsensä peittäminen ja muiden ihmisten painostus, kuten yhteiskunnan asenteet kumppanivalintaan.

Työpaikoilla ja oppilaitoksissa tapahtuva syrjintä on yleistä Oikeusministeriön (2014) mukaan. Ainoastaan viidesosa tasa-arvo barometriin osallistuneista palkansaajista piti erittäin epätodennäköisenä sitä, ettei trans- ja intersukupuolisia syrjittäisi heidän työpaikallaan. (Lehtonen 2019.) Aarnio ym. (2018) teoksessaan *sateenkaariperheiden vanhemmat* kertoivat, että vanhempien hyvinvointiin vaikuttivat kielteisesti katkenneet välit omiin vanhempiinsa. Tasa-arvo barometriin vastanneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat kohtasivat muita useammin vähättelevää puhetta sukulaisilta ja naapureilta. (Lehtonen 2019.)

Lehtosen (2006) mukaan monet pienillä paikkakunnilla asuvista pohtivat, voiko omasta elämästä edes rakentaa siellä miellyttävää. Entisen asuinpaikkakunnan ilmapiiri sateenkaariasioissa vaikutti melko monen muuttopäätökseen, sateenkaarevat hakeutuvat isoihin kaupunkeihin, joissa on myönteisempi ilmapiiri. Kolmasosalle kyselyyn vastanneista ilmapiiritekiäjät olivat merkityksellisiä muuttosuunnitelmissa.

Pohdittaessa sateenkaarevuuden vaikutuksia ura- ja koulutusvalintoihin, nousi esille erilaisia syrjinnän kokemuksia, jotka olivat vaikuttaneet opiskelujen lopettamiseen ja toisaalta hakeutumista aloille, jotka ovat ilmapiiriltään myönteisiä. Lehtonen (2009) kertoi artikkelissaan *sukupuolimoninaiset ei-heteroseksuaaliset työntekijät*, että sukupuoltaan haastaville henkilöille ilmapiiritekiäjät olivat merkittävimpiä vaikuttimia tehdessä elämänratkaisuja, kuten koulutukseen hakeutumista, uravalintaa, työ- ja asuinpaikan vaihtoa. Sukupuoltaan haastavat välttivät useammin asuinpaikkoja, työpaikkoja ja koulutuslinjoja, joissa asenne oli sateenkaarevia kohtaan kielteinen ja hakeutuivat taas sellaisiin, joissa asenne oli myönteinen.

Sekä hyvinvoinnissa että osallisuudessa sateenkaarevuus nousi haastavaksi tekijäksi. Sateenkaarevuus luo turvattomuutta baariympäristöissä eivätkä hyvinvointipalvelut osaa vastata heidän tarpeisiinsa, tai kohdata heitä. Muiden ihmisten ennako-oletukset aiheuttavat painetta sateenkaareville siksi, että he

joutuvat joka kerta päättämään, kertovatko sateenkaarevuudestaan vai ei. Sosiaalinen media luo tunnetta, että on olemassa joukko sateenkaariasioita vastustavia ihmisiä. Lisäksi haastateltavat kuvasivat, että sateenkaariasioiden vastustaminen tuntuu olevan nykyään näkyvämpää. Sateenkaarevuuden luomiksi haasteiksi nousivat myös väkivaltakokemukset, ylikompensoiminen vähemmistöön kuulumisen takia ja ajatus siitä, että sateenkaarevuus ei ainakaan helpota taloudellista tilannetta.

Oikeusministeriön (2014) mukaan jotkut sateenkaarevat tuntevat pelkoa sateenkaarevuutensa ilmitulosta ja sen mahdollisista negatiivisista seurauksista. Sateenkaarevuuden huomioimatta jättäminen palveluissa vaikuttaa negatiivisesti luottamukseen viranomaisia kohtaan ja vaikuttaa siihen, uskaltaako yksilö käyttää julkisia palveluita. Ihmisoikeusjärjestöjen kertoman mukaan sateenkaarevat kohtaavat kielteisiä asenteita ja hankaluuksia viranomaisten kanssa asioidessaan sekä julkisia palveluita käyttäessään.

Haastatteluissa kuvautui transihmisten erityisiä haasteita. Kehodysforia voi estää liikuntaharrastuksia, se voi tuoda pelkoa pukuhuoneita kohtaan, estää kehostaan huolenpidon, jos ei hyväksy itseään. Hormonikorvauslääkitys altistaa erilaisille sairauksille ja itsensä vertaaminen cis-sukupuolisiin ei ainakaan paranna hyvinvointia tai osallisuutta.

Haastatteluissa kysyttiin myös omaa tyytyväisyyttä liittyen hyvinvoinnin ja osallisuuden eri ulottuvuuksiin. Huolimatta haasteista, haastattelutilanteissa kuvautui haastateltavien kokemus omasta hyvinvoinnista melko positiivisena. Moni haastatteluun osallistuneista kertoi, että oma hyvinvointi ja osallisuus olivat joskus aikaisemmin olleet huonompia, esimerkiksi vähän ystäviä tai akuutteja haasteita mielenterveydessä. Lehtonen (2009) teki samankaltaisen havainnon, hänen havaintonsa oli myös, että sateenkaarevat tuntuvat elävän onnellisina, vaikka elinolot ovat epäoikeudenmukaisemmat ja huonommat, kuin muulla väestöllä.

Sateenkaarevien hyvinvointia tukivat monet asiat kuten aika, hyvinvointitaidot, koti, myönteinen kokemus itsestään, omana itsenä oleminen, onnistunut ajanhallinta, sateenkaarevuus, taloudellinen tilanne, turvallisuudentunne ja vapaa-

aika. Heidän osallisuuttaan tukivat ilmapiiri, merkitykselliset ihmissuhteet, muiden ihmisten suhtautuminen, oikein kohdatuksi tuleminen, poliittinen osallistuminen, sateenkaareva toiminta, toimijuus omassa elämässä ja yhteisöihin kuuluminen.

Osa hyvinvointia ja osallisuutta tukevista tekijöistä olivat haasteiden vastakohtia. Todennäköisesti tuloksissa nousi esille vastakohtia siksi, että haastateltavat olivat erilaisissa elämäntilanteissa. Osalla haastateltavista oli omistus-asuntoja ympäristöissä, mitkä miellyttivät heitä ja toiset eivät olleet vielä muuttaneet uuteen asuntoonsa tai tehneet siitä vielä mieleistä. Taloudelliseen tilanteeseen vaikutti se, oliko haastateltava opiskelija vai työelämässä; nuori, jolla ei ole säästöjä vai vanhempi henkilö, joka on ehtinyt säästää. Onnistunut ajanhallinta kuvautui erityisesti sellaisten haastateltavien kautta, joiden velvollisuudet olivat helposti ennakoitavissa. Turvallisuudentunteeseen vaikutti asuinpaikka, oma avoimuus seksuaalisuudestaan ja ympäristöt, missä haastateltava vietti aikaansa.

Dargien ym. (2014) tutkimuksessa sosiaalinen tuki ja sosiaalisten suhteiden laatu nousivat tehokkaiksi tekijöiksi transihmisten suojelussa. Haastatteluisani haastateltavat kuvasivat läheisten ihmissuhteiden ja positiivisten yhteisöjen koulussa, työssä ja harrastuksissa olevan hyvinvointia ja osallisuutta tukevia tekijöitä. Eräs haastateltava kertoi tunteneensa voimakasta yhteenkuuluvuutta erityisesti Mikkelin Pride:n aikaan.

9 JATKOKEHITTÄMIS- JA TUTKIMUSDEAT

Haastattelujen perusteella Etelä-Savo Pride ry:llä olisi mahdollisuuksia tukea sateenkaarevien osallisuutta ja hyvinvointia eri tavoilla. Suurin osa haastateltavilta nousseista huomioista oli erilaista palautetta toiminnalle ja ideoita siihen, mitä yhdistys voisi tehdä. Haastateltavien mukaan hyvinvointia yhdistys tukee jo sillä, että on olemassa. Haastattelujen perusteella hyvinvointia voisi tukea myös tarjoamalla koulutuksia sateenkaariasioista, kouluttamalla kokemuskouluttajia, unisex-veppoista tiedottamalla ja sateenkaarevilla salivuoroilla. Osallisuutta yhdistys voisi tukea erilaisen tekemisen kautta kuten aikuisten mökkiviikonloppu, aikuistenryhmä, tasaamalla toiminnan kattamaan koko vuo-

den ja tarjoamalla sateenkaariystävällisiä tiloja. Osallisuutta tukisi myös ajan-kohtaisen sateenkaaritiedon ylläpito sekä tiedottaminen, myös sellaisille, jotka eivät itse aktiivisesti tietoa hae. Osallisuutta tukisi vaikuttaminen kunnan päätöksentekoon niin, että se olisi sateenkaariystävällisempää, tuomalla näkyvämmäksi sen, mitä yhdistyksessä voisi tehdä ja huomioimalla alueen ikääntyviä ja ikääntyneitä sateenkaarevia.

Haastattelujen kautta yhdistykselle nousi yhdeksi tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi erilaiset syyt sille, miksi eteläsavolaiset sateenkaarevat eivät osallistu yhdistyksen toimintaan. Tuloksissa kuvautui erityisesti tietynlainen oravanpyörä. Haastateltavien mukaan toimintaa oli liian vähän, mutta sitä on liian vähän siksi, että tekijöitä on liian vähän ja toimintaan osallistuu liian vähän ihmisiä. Oravanpyörän lisäksi haastatteluissa nousi esille, että toimintaan mukaan lähtemisessä oli kynnys siksi, että pitäisi ryhtyä aktiiviksi. Eräs vastaaja, joka voisi vielä käydä nuortenryhmässä ikänsä puolesta, sanoi, että nuortenryhmään ei viitsi osallistua ikäeron takia. Palautetta annettiin myös siitä, että toiminta oli liian keskittynyttä Mikkeliin ja oli vaikeaa löytää tietoa siitä, millaista toimintaa on. Lehtosen (2006) tutkimuksessa *seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt suomen kunnissa*, kerrottiin Setan Z-lehden tekemästä kyselystä koskien sateenkaarevien elinoloja eri puolella maata. Lehden kyselyssä saatiin erityisesti vastauksia pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuvilta vastaajilta. Kyselyyn vastanneista 69 % piti oman alueen sateenkaarevaa toimintaa vaatimattomana. (Lehtonen 2006.)

Tuloksissa kuvautui myös toive siitä, että sateenkaariasiat olisivat paremmin näkyvillä Mikkeliissä ja että kunnan päätöksentekoon vaikutettaisiin siten, että se olisi sateenkaariystävällisempää. Lehtosen (2006) mukaan kunta yhteisöineen ja palveluineen on ilmapiiriltään epäoikeudenmukainen ja turvaton, eikä pysty vastaamaan kaikkien tarpeisiin, jos sateenkaarevuutta ei uskalleta kohdata. Vasta, kun ilmapiiri on myönteinen sateenkaarevia kohtaan, he voivat itse päättää, mitä haluavat kertoa parisuhteestaan, seksuaalisuudestaan tai sukupuolestaan eri yhteisöissä (Lehtonen 2006).

Opinnäytetyössä nousi esille kynnys hyvinvointipalveluiden käyttämiseen, sillä niissä ei osata vastata sateenkaareviin ongelmiin tai kohdata sateenkaarevaa oikein. Jatkotutkimusideana esittäisin, eteläsavolaisia sateenkaarevia voisi

haastatella siitä, millä tavalla heitä tulisi kohdata hyvinvointipalveluissa ja mil-laisiin sateenkaarierityisiin haasteisiin he tarvitsisivat tukea. Tutkimisen ar-voista voisi olla myös sateenkaarevien yleinen tyytyväisyys Essoten alueen hyvinvointipalveluihin.

Kolmas opinnäytteestä noussut tutkimusidea olisi tarkemmin rajattu hyvinvoin-tia kartoittava tutkimus. Tässä opinnäytteessä saman sateenkaaren alle laitettiin kaksi hyvin erilaista asiaa: sukupuoli ja seksuaalisuus. Nämä ryhmät eroa-vat toisistaan paljon, joten tarkempaa tutkimusta juuri seksuaalivähemmistöjen ja sukupuolivähemmistöjen erityisistä haasteista ja voimavaroista olisi tärkeää. Oikeusministeriö (2014) julkaisussaan *seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa* sanoi, että sateenkaarevien pe-rus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta edellyttäisi tiedonkeruuta ja tut-kimustietoa heidän kohtaamastaan syrjinnästä ja laajemmin hyvinvoinnista, toiveista ja tarpeista.

10 POHDINTA

Opinnäytteen tavoitteena oli tuottaa tietoa aikuisten sateenkaarevien hyvin-voinnista ja osallisuudesta. Tarkoituksena oli selvittää Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaarevien henkilökohtaisia kokemuksia omasta hyvinvoinnista ja osallisuudesta, sekä niiden tukemisesta. Tavoite onnistui mielestäni kiitettä-västi, tuloksissa kuvautuu runsaasti erilaisia hyvinvointiin ja osallisuuteen vai-kuttavia tekijöitä. Tarkoituskkin onnistui mielestäni kiitettävästi, tuloksissa näkyy henkilökohtainen kokemus ja sen moninaisuus, mitä ei olisi saanut yhtä hyvin esille kyselytutkimuksella. Toteutustapa vastasi erittäin hyvin tarkoitusta ja ta-voitetta, jonka ansiosta molemmat toteutuivat.

Opinnäytteessäni oli kolme tutkimuskysymystä:

1. Minkälainen on Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaare-vien kokemus omasta hyvinvoinnistaan?
2. Minkälainen on Etelä-Savossa asuvien aikuisten sateenkaare-vien kokemus omasta osallisuudestaan?
3. Miten Etelä-Savo Pride ry voisi tukea aikuisten sateenkaarevien hyvinvointia ja osallisuutta?

Tulokset vastasivat kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseen. Opinnäytetyö antoi tietoa hyvinvoinnista ja osallisuudesta, niiden haasteista ja tukipilareista. Lisäksi opinnäytetyö antoi tärkeää tietoa Etelä-Savo Pride ry:lle siitä, miten he voisivat tukea aikuisten sateenkaarevien hyvinvointia ja osallisuutta.

Opinnäytetyössä saatuja tuloksia on mahdollista konkreettisesti hyödyntää yhdistyksen toiminnan kehittämiseen. Lisäksi työ antoi arvokasta tietoa siitä, millaisia haasteita aikuisilla sateenkaarevilla on suurten kaupunkien ulkopuolella. Sosionomit toimivat monella kentällä vähemmistöjen tukijoina, opinnäytteeni toi sateenkaarevien itse kertomana arvokasta tietoa tarpeistaan ja toiveistaan ammattialalleni.

Opinnäytetyö prosessissa kohtasin haasteita, erityisesti aikataulutuksessa, joita en olisi voinut ennakoida. Opinnäytetyön aikataulu muuttui kolmesti prosessin aikana henkilökohtaisessa elämässäni tapahtuneiden ennakoimattomien muutosten takia. Joustavuus työelämäohjaajan ja koulun puolelta kuitenkin mahdollisti sen, että sain tehtyä opinnäytetyön rauhassa ja huolellisesti aikataulumuutoksista huolimatta.

Aikataulutuksen lisäksi aikaisemman tutkimustiedon hankinta osoittautui prosessissa haasteeksi. Hyvinvointia ja osallisuutta oli käsitelty lukuisissa erilaisissa tutkimuksissa tutkimuksen osana, mutta ei ainoana tarkastelukohteena. Näin ollen taustateorian kasaaminen osoittautui haasteelliseksi, sillä se piti kasata useista todella erilaisista tutkimuksista. En ollut osannut ennakoida, että taustateorian hankinnassa menisi niin kauan, joten se vaikutti aikatauluun ja hidasti opinnäytteen valmistumista. Lopulta kuitenkin sain teoriaa riittävästi, kirjaston tiedonhaun ohjauksen ansiosta.

Kolmannen haasteen opinnäytetyöprosessiin toi koronavirustilanne opinnäytteen loppupuolella. Kirjastot menivät kiinni opinnäytetyöprosessin loppupuolella, joten olin täysin internetlähteiden varassa viimeistelyn kanssa. Nettilähteitä löytyi kuitenkin tarpeeksi, eikä opinnäytetyö viivästynyt pahasti koronavirustilanteen takia.

Jos aloittaisin vasta opinnäytetyöprosessia, rajaisin heti aiheittani tarkemmin, esimerkiksi mikkeliiläisiin aikuisiin ei-heteroseksuaaleihin tai transsukupuolisiin. Näin opinnäytetyö olisi antanut tarkempaa tietoa yksittäisestä aiheesta, eikä laajaa tietoa koko sateenkaaren alalta. Opinnäytetyön laajuutta ajatellen koko sateenkaarevuus käsitteenä oli hieman liian laaja. Opin kuitenkin paljon tutkimuksen tekemisestä, sen haasteista ja yllättävistä tilanteista. Huomasin nauttivani tutkimuksen tekemisestä.

10.1 Tuloksiin mahdollisesti vaikuttaneita tekijöitä

Tuloksiin on todennäköisesti voimakkaimmin vaikuttanut se, että aineisto kerättiin ryhmähaastattelulla ja haastateltavien täytyi matkustaa Mikkeliin. Haastatteluun ilmoittautuneista iso osa karsiutui siksi, että he eivät voineet matkustaa Mikkeliin. Kun kyseessä on hyvinvointi ja osallisuus, olisi tärkeää tietoa voinut saada sellaisilta haastateltavilta, jotka eivät voi matkustaa.

Teoriassa opinnäytteen aineiston olisi voinut kerätä myös etäyhteyksiä kuten Teamsia tai muuta vastaavaa hyödyntäen ja näin olisi voinut saada matkustamaan kykenemättömät haastateltavat osallistumaan. Valitsin kuitenkin ns. tavallisen haastattelutavan siksi, että haastattelun aiheet olivat melko henkilökohtaisia ja en tahtonut jättää haastateltavia yksin pohtimaan haastattelusta mahdollisesti nousevia tunteita. Kasvotusten tapahtuvassa vuorovaikutuksessa on kuitenkin helpompi olla läsnä ja se on minusta tärkeää, erityisesti mikäli joku kertoo rankoista kokemuksistaan. Opinnäytteen haastatteluissa kerrottiin rankoistakin kokemuksista, joten valintani oli haastateltavien kannalta hyvä.

Ryhmähaastattelut aineistonkeruu menetelmänä ovat voineet myös rajata ilmoittautuneista pois kaikki sellaiset henkilöt, jotka eivät kykene osallistumaan ryhmätilanteisiin. Ihmisellä, jolla on haasteita hyvinvoinnissa tai osallisuudessa, voi olla ryhmätilanteet vaikeita. Haastattelujen perusteella sateenkaarevat voivat melko hyvin, kenties aineistonkeruumenetelmä sulki ulos sellaiset vastaajat, jotka voivat huonommin. Haastatteluista olisi voinut toteuttaa yksilöhaastatteluinkin hyödyntäen ryhmähaastatteluiden teemahaastattelurunkoa. Tulokset olisivat olleet vertailukelpoisia rungon ansiosta, mutta päätin, että pi-

dän vain ryhmähaastatteluita. Päätin näin siksi että ryhmähaastatteluiden keskustelumaisuus tuki opinnäytteen tarkoitusta ja tavoitetta paremmin. Keskusteluun on helpompi mielestäni antautua ja kertoa itsestään, kuin yksittäiselle haastattelijalle.

Toinen syy kahdessa ryhmähaastattelussa pysymiseen on opinnäytetyön laajuus. Aineisto oli tällaisenaan jo laaja opinnäytteen suuruista työtä ajatellen. Opinnäytetyössä on tarkoitus harjoitella tutkimista, saada pintaraapaisu siitä, millaista on tutkijan työ. Mikäli haastateltavia olisi ollut enemmän, työstä olisi tullut vielä laajempi ja se olisi paisunut liikaa opinnäytteen vaatimien rajojen ulkopuolelle.

Kolmas tuloksiin mahdollisesti vaikuttanut tekijä oli se, että haastatteluissa ei näkynyt koko sateenkaarevuuden kirjo. Esimerkiksi bi- ja aseksuaaleja ei ollut lainkaan, tai muunsukupuolisia ja agendereitä. Tutkimuksen tavoitteena ei ollut kuitenkaan saada kokonaisvaltaista tietoa aikuisten sateenkaarevien hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Haastattelujen tuloksiin vaikutti varmasti opiskelijoiden enemmistö ja se, että yksikään osallistujista ei ollut seniori tai työtön.

10.2 Laadun, luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta

Hirsijärvi ja Hurmeen (2000, 184) mukaan aineiston laatua voidaan tavoitella jo etukäteen luomalla hyvä haastattelurunko. Opinnäytetyöni haastattelurunkoa hiottiin opettajan ohjauksessa ja runkoa testattiin yhdessä yksilöhaastattelutilanteessa. Haastattelurungon tueksi loin listan apukysymyksistä, jotta haastattelutilanteessa voin keskittyä kuuntelemiseen. Aineiston laatua voi Hirsijärvi ja Hurmeen (2000, 184) mukaan tarkkailla myös haastattelutilanteessa huolehtimalla esimerkiksi teknisen välineistön kunnosta ja varmistamalla haastattelun lopussa haastattelurungosta, että kaikki tuli käytyä. Haastattelutilannetta varten olin harjoitellut nauhurin käytön, varmistanut tilan toimivuuden ja lopussa tarkistin, että olimme keskustelleet kaikesta. Hirsijärvi ja Hurmeen (2000, 185.) mukaan mahdollisimman nopeasti tapahtuva aineiston litterointi tukee aineiston laatua. Opinnäytteeni aineisto koostui kahdesta ryhmähaastattelusta ja litteroin ensimmäisen haastattelun kokonaisuudessaan ennen kuin haastattelin toisen ryhmän.

Hirsijärvi ja Hurmeen (2000, 185.) mukaan haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Kuten yllä kuvasin, olen pitänyt koko prosessin ajan huolta siitä, että laatu on erinomaista. Näin ollen voin sanoa, että opinnäytteeni aineisto on laadukasta.

Reliaabelius tarkoittaa sitä, että tutkittaessa samaa henkilöä, voidaan saada sama tulos uudelleen. Kahden tutkimuskerran eroja ei kuitenkaan tarvitse pitää heikkoutena menetelmässä, vaan muuttuneiden tilanteiden seurauksena. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 186). Opinnäytteeni tutki sateenkaarevien aikuisten kokemuksia hyvinvoinnista, osallisuudesta ja niiden tukemisesta Etelä-Savossa. Samankaltaisuuksia voi varmasti löytyä, mikäli sateenkaarevien aikuisten kokemuksia hyvinvoinnista ja osallisuudesta tutkitaan pienellä paikkakunnalla. Validiutta tarkastelen rakennevaliuden kautta: koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan? Tutkimukseni on validi, sillä tutkin aikuisten sateenkaarevien kokemuksia hyvinvoinnista ja tulokset vastaavat juuri siihen, mitä olen väittänytkin tutkivani. Hirsijärvi ja Hurmeen (2000, 186–189) mukaan tutkijan on dokumentoitava, miten hän päätyi luokittelemaan aineiston, jotta aineisto olisi laadukasta. Luvussa 6 kuvasin koko opinnäytetyö prosessin tarkasti, aineiston analyysissä on esimerkkejä, miten aineisto analysoitiin. Tällä perusteella sanon, että opinnäytteeni täyttää luotettavuuden ja laadukkuuden kriteerit.

Eettisyyttä on tarkasteltava koko tutkimuksen ajan. Tarkoituksen olisi hyvä parantaa tutkittavien tilannetta. Tutkittavilta tulee saada suostumus ja taata luottamuksellisuus sekä harkita tutkimuksesta aiheutuvia mahdollisia seurauksia tutkittaville. Haastattelutilanteessa tulee ottaa huomioon esimerkiksi se, millaisia tunteita haastattelutilanne voi herättää tutkittavissa. Raporttia kirjoittaessa on otettava huomioon mahdolliset seuraukset haastateltaville ja suojeltava yksityisyyttä. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpiä eettisiä periaatteita ovat informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsijärvi & Hurme 2000.)

Opinnäytteeni kaikissa vaiheissa on pidetty huolta tutkimuksen eettisyydestä. Haastateltavat ilmoittautuivat itse haastattelukutsun perusteella haastatteluihin. Haastattelutilanteissa heiltä kerättiin tutkimussuostumus ja haastattelun

jälkeen oli mahdollista jäädä keskustelemaan heränneistä tunteista tai esittämään opinnäytettä koskevia kysymyksiä. Haastattelujen äänitiedostot säilytettiin luottamuksellisesti tietokoneellani, salasanasuojatussa kansiossa ja salasanasuojatusti myös koulun pilvipalvelussa. Haastatteluissa kerättyjä pape-reita ja äänitiedostoja säilytettiin vain sen aikaa, kun oli tarve ja paperit hävitettiin silputtuna tulosten valmistuttua. Litteroidessa vain haastattelija kuunteli ää-nitettyjä haastatteluja. Raporttia kirjoittaessa varmistettiin haastateltavien ano-nymiteetti esimerkiksi paikkakuntien ja oppilaitosten nimien poistamisella.

LÄHTEET

Aarnio, K., Kylmä, J., Solantaus, T. & Rotkirch, A. 2018. Sateenkaariperheiden vanhemmat. Kokemuksia lasten hyvinvoinnista, perhesuhteista ja tuen saannista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 63/2018. E-kirja. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. Saatavissa: <https://www.vaestoliitto.fi/?x27375=8127926> [viitattu 25.9.2019].

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Avioliittolaki 13.6.1929/234.

Avioliittolaki s.a. Seta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/avioliittolaki/> [viitattu 21.2.2019].

Corvino, J. 2013. Mitä väärää on homoseksuaalisuudessa? Helsinki: Like kustannus OY.

Dargie, E., Blair, K., Pukall, C. & Coyle, S. 2014. Somewhere under the rainbow: Exploring the identities and experiences of trans persons. *Canadian Journal of Human Sexuality* 23, 60-74.

Etu- ja sukunimilaki 19.12.2017/946.

Hirsijärvi, S & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Honkanen, N. 2017. Onnelliseksi – seksuaalisuus läpi elämänkaaren. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

ILGA-Europe. Annual Review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe and Central Asia. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Annual%20Review%202020.pdf> [viitattu 28.03.2020]

Isola, A. Kaartinen, H. Leemann, L. Lääperi, R. Schneider, T. Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi: 2017_033. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/135356> [viitattu 21.11.2019].

Kuyper, L., de Roos, S., Iedema, J., & Stevens, G. 2016. Growing Up With the Right to Marry: Sexual Attraction, Substance Use, and Well-Being of Dutch Adolescents. *Journal of Adolescent Health* 59, 276-282.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609.

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002.

Lehtonen J. 2006. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt suomen kunnissa. Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi. PDF-tiedosto. Saatavissa: <https://researchportal.helsinki.fi/fi/publications/seksuaali-ja-sukupuoliv%C3%A4hemmist%C3%B6t-suomen-kunnissa-keinoja-ja-ideo> [viitattu 26.03.2020].

Lehtonen, J. 2009. Sukupuolimoninaiset ei-heteroseksuaaliset työntekijät. Naistutkimus 4, 61-64.

Lehtonen, J. 2019. Kun kaksijakoinen sukupuoli ajattelu murtuu – sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus tasa-arvobarometrissa. Teoksessa Teräsaho, M. & Närvi, J. (toim.) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyysseja tasa-arvobarometrasta 2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 136-157.

Mustola, K. & Pakkanen, J. 2007. Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen historiaa. Teoksessa Mustola, K. Suomalaisten lesbo ja homoliikkeiden historiaa. Helsinki: Like kustannus OY, 18 - 37.

Muunsukupuolisuus. 2017. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/> [viitattu 17.9.2019].

Nimilaki s.a. Seta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/nimilaki/> [viitattu 25.3.2020].

Oikeusministeriö. 2014. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76543> [viitattu 26.03.2020].

Powdthavee, N & Wooden, M. 2015. Life satisfaction and sexual minorities: Evidence from Australia and the United Kingdom. *Journal of Economic Behavior & Organization* 116, 107-126.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat. Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Eira, T. (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 12 - 19.

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006a. Kvalitatiivinen I. laadullinen tutkimus. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html [viitattu 20.11.2019].

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006b. Operationalisointi. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_2.html [viitattu 8.3.2020].

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006c. Aineisto- ja teorialähtöisyys. WWW-dokumentti. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html [viitattu 27.04.2020].

Sateenkaarisanasto. 2018. Seta. Päivitetty 22.11.2018. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> [viitattu 31.1.2019].

Seksuaalinen suuntautuminen s.a. Seta RY. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/seksuaalinen-suuntautuminen/> [viitattu 27.12.2018].

Sukupuolen moninaisuuden sanasto. 2018. Sukupuolen moninaisuuden osaa-
miskeskus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/> Päivitetty 22.11.2018. [viitattu 17.9.2019].

Sukupuolen moninaisuus s.a. Seta RY. WWW-dokumentti. Saatavissa:
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/> [viitattu 27.12.2018].

Suomen Karhut Fin-Bears ry. s.a. Karhukulttuuri. WWW-dokumentti. Saata-
vissa: <https://www.fin-bears.org/> [viitattu 23.3.2020].

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Tasa-arvolaki pähkinänkuoressa s.a. Tasa-arvovaltuutettu. WWW-dokumentti.
Saatavissa: <https://www.tasa-arvo.fi/tasa-arvolaki-pahkinankuoressa> [viitattu 25.03.2020].

Tasa-arvolaki s.a. Seta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/tasa-arvolaki/> [viitattu 25.03.2020]

Translaki s.a. Seta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/> [viitattu 21.2.2019].

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-kirja.
Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/>
[viitattu 16.9.2019].

Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-
kustannus.

Yhdenvertaisuuslaki s.a. Seta. WWW-dokumentti. Saatavissa:
<https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/yhdenvertaisuuslaki/>
[viitattu 25.03.2020].

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

Äitiyslaki 253/2018.

Äitiyslaki s.a. Seta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/aitiyslaki/> [viitattu 25.03.2020].

Etsitään haastateltavia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevaan opinnäytteeseen Etelä-Savon alueelta

Hei! Olen Ann-Maria, 25-vuotias sosionomiopiskelija Mikkelistä. Teen parhaillaan opinnäytetyötä, jonka työnimi on "Aikuisten sateenkaarevien näkemyksiä hyvinvoinnista ja sen tukemisesta." Työn tavoitteena on tuottaa tietoa sateenkaarevien tarpeista. Näin ollen puhuttaessa sateenkaarevien hyvinvoinnista on Teidän äänen kuuleminen ensiarvoisen tärkeää. Tarkoituksena on kerätä tietoa siitä, miten aikuisten sateenkaarevien hyvinvointia voidaan tukea. Teen opinnäytettäni yhteistyössä Etelä-Savo Pride ry:n kanssa, joka aikoo käyttää työn tuloksia toimintansa kehittämisessä.

Kiinnostukseni opinnäytteeni aihetta kohtaan kumpuaa halusta tukea sateenkaarevien hyvinvointia ja tuoda näkyväksi sateenkaarevuutta syrjinnän ehkäisemiseksi sekä yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Minua kiinnostaa tietää, millaisena sateenkaarevat aikuiset kokevat hyvinvointinsa, mihin kaivataan tukea ja millaisilla tavoilla sateenkaarevien hyvinvointia voitaisiin tukea. Haluan opinnäytteelläni edistää tasa-arvoa, sillä jokaisella henkilöllä on oikeus tulla kohdatuksi omana itsenään.

Olisitko sinä kiinnostunut osallistumaan opinnäytteeseeni, joka käsittelee yllä mainittuja teemoja? Haen haastateltavakseni täysi-ikäisiä henkilöitä, jotka tuntevat kuuluvansa johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön ja asuvat Etelä-Savon alueella. Haastattelu toteutetaan ryhmämuotoisena teemahaastatteluna Mikkelissä ja mahdollisesti Pieksämäellä sekä Savonlinnassa, osallistujamäärän mukaan. Haastattelussa keskustellaan mahdollisimman rennossa ilmapiirissä mm. hyvinvoinnin olottuvuuksista, riskitekijöistä, voimavaroista ja hyvinvoinnin tukemisesta. Vaikka kyseessä on tutkimushaastattelu, pyrkimys on keskustelemaan ilmapiiriin, eikä kaikkiin kysymyksiin ole pakko vastata. Haastattelun ajankohta on marraskuun alkupuoliskolla ja arvioidulta kestoaltaan pari tuntia.

Opinnäytteen aineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Haastatteluihin osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen, ja osallistujien anonymiteetti on taattu lopullisessa opinnäytteessä. Haastattelutilanteessa voi myös esittäytyä eri nimellä niin halutessaan. Haastattelut nauhoitetaan, minkä jälkeen ne kirjoitetaan tekstimuotoon ja nauhat hävitetään. Vain haastattelija kuuntelee nauhoituksia. Opinnäytteen aineistoa ei käytetä mihinkään muuhun, kuin tähän opinnäytteeseen, ja kaikki aineisto hävitetään viimeistään ennen opinnäytteen julkaisua.

Kiinnostuitko? Voitte ilmoittautua mukaan sähköpostilla, kertokaa tällöin nimenne, ikänne ja asuinpaikkakuntanne. Tai voitte ilmoittautua oheisen QR linkin kautta. Otan ilmoittautumisia vastaan 27.10.2019 asti tai kunnes riittävä määrä haastateltavia on saatu kokoon.

Ystävällisin terveisin,
ilmoittautumislomakkeeseen
Ann-Maria Heikkilä, sähköposti: annmariaoppi@gmail.com
Sosionomi opiskelija
Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu, Mikkelin kampus

QR koodi

Esitietolomake haastatteluun

Pyytäisin sinua vastaamaan seuraaviin kysymyksiin. Kysyn kysymykset siksi että, opinnäytteessä voidaan arvioida tulosten yleistettävyyttä ja sitä, kuinka seksuaalisuuden ja sukupuolten moninaisuus ilmenee opinnäytteessä. Kukaan muu, kuin haastateltava ei näe esitietolomaketta ja tutkimuksen valmistuttua ne hävitetään silputtuna.

Kysymyksiin vastatessa käytä itsemäärittelyoikeuttasi! Esimerkiksi juridisella sukupuolella ei ole merkitystä, minua kiinnostaa se, miten itse määrittelet itsesi. Voit jättää myös vastaamatta sukupuoli ja seksuaalisuus kysymyksiin, laita tällöin viiva.

Nimi:

Ikä:

Sukupuoli:

Seksuaalinen suuntautuminen:

Tutkimussuostumus haastatteluun

Olen suostunut haastattelututkimukseen, joka on osa Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulun, Mikkelin kampuksella, sosionomi-linjalla opiskelevan Ann-Maria Heikkilän opinnäytetyötä. Opinnäytetyö tulee käsittelemään aikuisten, Etelä-savolaisten sateenkaarevien hyvinvointia sekä osallisuutta ja sen tukemista. Opinnäytteen tuloksia käytetään kehittämään työn tilaajan Etelä-Savo Pride ry:n toimintaa.

Lisätietoja haastattelututkimuksesta antaa haastattelija Ann-Maria Heikkilä (annmariaoppari@gmail.com). Haastattelutilanteessa haastattelija antoi minulle myös puhelinnumerosa yhteydenottoa varten.

Olen saanut tietoa yllä mainitusta opinnäytteestä ja sen tavoitteista.

Minulle on luvattu seuraavat asiat haastattelua ja opinnäytettä koskien:

1. Haastattelu raportoidaan niin, että minua tai haastattelussa mainitsemiani henkilöitä ei voi tunnistaa.
2. Haastattelu nauhoitetaan. Sen jälkeen haastattelu kirjoitetaan tekstimuotoon ja siinä yhteydessä tunnistetiedot eli esimerkiksi nimet, paikkakunnat, koulu ja työpaikat muutetaan peitenimiksi.
3. Haastattelun ääninauhaa säilytetään salasanasuojatusti haastattelijan tietokoneella ja varmuuskopio salasamalla suojatussa pakatuissa kansiossa pilvipalvelussa. Kukaan muu kuin haastattelija ei pääse kuulemaan ääninauhaa. Ääninauha hävitetään heti tutkimuksen valmistuttua.
4. Esitietolomakkeita säilytetään luottamuksellisesti ja ne hävitetään tutkimuksen valmistuttua.
5. Minulla on oikeus olla vastaamatta kysymyksiin tai keskeyttää haastattelu omalta osaltani missä tahansa vaiheessa niin halutessani.
6. Minulla on mahdollisuus ottaa myöhemmin yhteyttä haastattelijaan.

Paikkakunta ja päiväys

Osallistujan allekirjoitus

Haastattelijan allekirjoitus

Sosiaalinen hyvinvointi ja sen tukeminen

- Vapaa-aika
- Läheiset ihmissuhteet
  - o Ystävät
  - o Perhe
  - o Seurustelu/kumppanuus suhde/suhteet
- Muut sosiaaliset piirit
  - o Työ
  - o Harrastukset
- Oman sateenkaarevuuden koetut vaikutukset sosiaaliseen hyvinvointiin
- Sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen
  - o Keneltä tukea?
  - o Millaista tukea?
- Etelä-Savo Pride ry sosiaalisen hyvinvoinnin tukijana
  - o Miten?
  - o Millaista?

Psyykinen hyvinvointi ja sen tukeminen

- Velvollisuuksien ja vapaa-ajan tasapaino
- Työ ja opiskeluolot
- Turvallisuus psyykkisestä näkökulmasta
- Omana itsenä oleminen
- Oman sateenkaarevuuden koetut vaikutukset psyykkiseen hyvinvointiin
- Psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen
  - o Keneltä tukea?
  - o Millaista tukea?
- Etelä-Savo Pride ry psyykkisen hyvinvoinnin tukijana
  - o Miten?
  - o Millaista?

Fyysinen hyvinvointi ja sen tukeminen

- Aineelliset resurssit
- Terveys
- Turvallisuus fyysisestä näkökulmasta
- Oman sateenkaarevuuden koetut vaikutukset fyysiseen hyvinvointiin
- Fyysisen hyvinvoinnin tukeminen
  - o Keneltä tukea?
  - o Millaista tukea?
- Etelä-Savo Pride ry fyysisen hyvinvoinnin tukijana
  - o Miten?
  - o Millaista?

Osallisuus ja sen tukeminen

- Toimijuus omassa elämässä
- Yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys
- Yhteiskunnallinen osallistuminen

- Osallisuuden tukeminen
  - o Keneltä tukea?
  - o Millaista tukea?
- Etelä-Savo Pride ry osallisuuden tukijana
  - o Miten?
  - o Millaista?

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Liian vähän vapaa-aikaa	Ajanhallinnan haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Vapaa-ajasta velvollisuuksien tekeminen	Ajanhallinnan haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Velvollisuudet haittaavat vapaa-aikaa	Ajanhallinnan haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Koti ei vielä tunnu kodilta	Kodin luomat haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Kotiasiat muotoutumassa	Kodin luomat haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Kynnys hyvinvointipalveluiden käyttämiseen	Palveluiden epätasa-arvo	Hyvinvointia haastavat tekijät
Maailmanpoliittinen tilanne luo haastetta	Poliittinen ilmapiiri	Hyvinvointia haastavat tekijät
Baariympäristöissä turvattomuutta sateenkaarevuuden takia	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Ei pitänyt huolta kehostaan silloin kun ei hyväksynyt itseään	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Hormonikorvauslääkitys altistaa erilaisille sairauksille	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Hyvinvointipalveluilla on parannettavaa sateenkaari-ihmisten haasteisiin vastaamisessa	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Hyvinvointipalveluilla on parannettavaa sateenkaari-ihmisten kohtaamisessa	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Kaapissa oleminen luo haastetta	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Kehodysforiasta kärsiessä ei tahtonut harrastaa liikuntaa	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Pelko pukuhuoneita kohtaan rajasi tiettyjä liikuntamahdollisuuksia pois transhoitojen alussa	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät

Sateenkaarevuus ei ainakaan helpota rahan saamista	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Transmiehenä itsensä vertaaminen cis-miehiin	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Vähemmistöön kuulumisen saa ylikompensoimaan	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Väkivaltakokemukset	Sateenkaarevuuden luomat haasteet hyvinvoinnille	Hyvinvointia haastavat tekijät
Stressi	Stressi	Hyvinvointia haastavat tekijät
Matalapalkkainen ala	Taloudellinen tilanne	Hyvinvointia haastavat tekijät
Opintolainan kasvaminen liian suureksi huolestuttaa	Taloudellinen tilanne	Hyvinvointia haastavat tekijät
Opiskelujen ohessa ei ole rahallisesti kannattavaa työskennellä	Taloudellinen tilanne	Hyvinvointia haastavat tekijät
Sukupuolenkorjausprosessiin meni kaikki säästöt	Taloudellinen tilanne	Hyvinvointia haastavat tekijät
Ei näe itseään seksikkäänä hirveän laihana	Terveydelliset haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Ikä ja ylipaino vaikuttavat terveyteen	Terveydelliset haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Pienestä asti kärsinyt mielenterveysongelmissa	Terveydelliset haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Turvattomampi olo viikonloppuisin, iltaisin ja öisin	Turvattomuus	Hyvinvointia haastavat tekijät
Fyysinen työ vaikuttaa terveyteen	Työn tuomat haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Fyysinen työ verottaa vapaa-ajan jaksamista	Työn tuomat haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Fyysisesti raskas työ ja harrastukset rasittavat kehoa	Työn tuomat haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät
Stressaava työ vaikuttaa psyykkiseen terveyteen	Työn tuomat haasteet	Hyvinvointia haastavat tekijät

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Aika vaikuttanut hyvinvointiin positiivisesti	Aika	Hyvinvointia tukevat tekijät
Itsensä hyväksymisen eteen joutunut tehdä töitä	Aika	Hyvinvointia tukevat tekijät
Ikä vaikuttaa siihen, miten sateenkaarevuuteen suhtaudutaan	Aika	Hyvinvointia tukevat tekijät
Stressinhallintakeinot	Hyvinvointitaidot	Hyvinvointia tukevat tekijät
Taito irrottautua stressistä stressaavien tilanteiden päätyttyä	Hyvinvointitaidot	Hyvinvointia tukevat tekijät
Koti voimavarana	Koti	Hyvinvointia tukevat tekijät
Positiivinen kokemus omasta hyvinvoinnista	Myönteinen kokemus omasta hyvinvoinnista	Hyvinvointia tukevat tekijät
Positiivinen kokemus terveydestä	Myönteinen kokemus omasta hyvinvoinnista	Hyvinvointia tukevat tekijät
Omana itsenä oleminen	Omana itsenä oleminen	Hyvinvointia tukevat tekijät
Onnistunut ajanhallinta tukee vapaa-ajan ja velvollisuuksien tasapainoa	Onnistunut ajanhallinta	Hyvinvointia tukevat tekijät
Sateenkaarevuus ei ole vaikuttanut psyykkiseen hyvinvointiin negatiivisesti	Sateenkaarevuuden vaikutukset hyvinvointiin	Hyvinvointia tukevat tekijät
Sateenkaarevuus on vaikuttanut hyvinvointiin positiivisesti	Sateenkaarevuuden vaikutukset hyvinvointiin	Hyvinvointia tukevat tekijät
Sateenkaarevuus voimavarana	Sateenkaarevuuden vaikutukset hyvinvointiin	Hyvinvointia tukevat tekijät
Riittävät taloudelliset resurssit	Taloudellinen tilanne	Hyvinvointia tukevat tekijät
Harvoin kokenut suoraa verbaalista väkivaltaa	Turvallisuudentunne	Hyvinvointia tukevat tekijät
Positiivinen turvallisuudentunne	Turvallisuudentunne	Hyvinvointia tukevat tekijät
Mielekäs vapaa-aika	Vapaa-aika	Hyvinvointia tukevat tekijät

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Opiskelualan täytyi löytyä omalta kotipaikkakunnalta	Alueelliset haasteet	Osallisuutta haastavat tekijät
Pienellä paikkakunnalla paine lähteä sateenkaariaktiiviksi, jotta toimintaa olisi	Alueelliset haasteet	Osallisuutta haastavat tekijät
Ei kumppanuussuhdetta	Haasteet ihmissuhteissa	Osallisuutta haastavat tekijät
Haaste pysyvien ihmissuhteiden luomisessa	Haasteet ihmissuhteissa	Osallisuutta haastavat tekijät
Suku ei ole läheinen	Haasteet ihmissuhteissa	Osallisuutta haastavat tekijät
Tyytymättömyys sosiaaliseen elämään	Haasteet ihmissuhteissa	Osallisuutta haastavat tekijät
Huono ilmapiiri	Huono ilmapiiri	Osallisuutta haastavat tekijät
On painostettu harrastamaan sukupuolinormien mukaisesti	Muiden ihmisten painostus	Osallisuutta haastavat tekijät
Vanhemmat painostaneet opiskelemaan omien arvojensa mukaisesti	Muiden ihmisten painostus	Osallisuutta haastavat tekijät
Yhteiskunnan asenteet luovat painetta kumppaninvalintaan	Muiden ihmisten painostus	Osallisuutta haastavat tekijät
Muiden ihmisten negatiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen	Negatiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen	Osallisuutta haastavat tekijät
Tilanteet joissa ei voi olla oma itsensä	Oman itsensä peittäminen	Osallisuutta haastavat tekijät
Kaapista joutuu tulemaan ulos niin kauan, kun muilla ihmisillä on jokin ennakkoletus	Sateenkaarevuuden luomat haasteet osallisuudelle	Osallisuutta haastavat tekijät
Naapurit olivat uteliaita omistuskaksioon muuttanutta sateenkaarevaa paria kohtaan	Sateenkaarevuuden luomat haasteet osallisuudelle	Osallisuutta haastavat tekijät

Nuorena transihminen vältellyt harrastuksia, jotka eivät sopineet oletettuun sukupuoleen	Sateenkaarevuuden luomat haasteet osallisuudelle	Osallisuutta haastavat tekijät
Sateenkaariasioiden vastustaminen on nykyään näkyvämpää	Sateenkaarevuuden luomat haasteet osallisuudelle	Osallisuutta haastavat tekijät
Some luo tunteen, että on olemassa kokonaisia ihmisjoukkoja, jotka polkevat sateenkaarevien oikeuksia	Sateenkaarevuuden luomat haasteet osallisuudelle	Osallisuutta haastavat tekijät
Toivoisi sateenkaariasioiden parempaa näkyvyyttä	Sateenkaariasioiden huono näkyvyys	Osallisuutta haastavat tekijät
Epäasiallinen huumori sateenkaarevista	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Epäsuoraa vihjailua sopivasta kumppanista	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Sateenkaarevuus yksittäisille ihmisille ongelma	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Sukulaisten epäasiallinen suhtautuminen kaapista ulos tuloon	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Sukupuolen väärin olettaminen muiden ihmisten olta	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Syrjivät asenteet sateenkaarevia kohtaan ovat vaikuttaneet uravalintaan	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Syrjivät asenteet vaikuttavat siihen, onko avoin sateenkaarevuudestaan	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Vähemmistöstressi	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Välirikot sateenkaarevuuden takia	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät
Syrjintä työyhteisössä	Syrjintä	Osallisuutta haastavat tekijät

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Hyvä ilmapiiri	Hyvä ilmapiiri	Osallisuutta tukevat tekijät
Läheiset perhesuhteet	Merkitykselliset ihmissuhteet	Osallisuutta tukevat tekijät
Merkitykselliset ihmissuhteet	Merkitykselliset ihmissuhteet	Osallisuutta tukevat tekijät
Läheisten positiivinen asenne kaapista ulos tuloa kohtaan	Muiden ihmisten suhtautuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Muiden ihmisten positiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen	Muiden ihmisten suhtautuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Läheisiltä saatu tuki sateenkaariasioissa	Muiden ihmisten suhtautuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Koetussa sukupuoleessa kohdatuksi tuleminen	Oikein kohdatuksi tuleminen	Osallisuutta tukevat tekijät
On kiinnostunut politiikasta	Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
On kiinnostunut sateenkaariasioista maailmanlaajuisesti	Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
On kiinnostunut sateenkaariasioista Suomessa	Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Osallistuu konkreettisesti paikkakuntansa palveluiden kehittämiseen	Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Pyrkii äänestämään vaaleissa	Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Vaikuttaa sateenkaariasioihin oman uskonsa piirissä	Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Poliittinen kiinnostus heräsi kun huomasi, että vähemmistöön kuuluminen on vaikeaa.	Poliittinen osallistuminen	Osallisuutta tukevat tekijät
Mikkeli Pride	Sateenkaareva toiminta	Osallisuutta tukevat tekijät
Ei koe, että sateenkaarevuus vaikuttaisi työpaikan valintaan	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Kumppanin valintaan ei ole kohdistunut ulkopuolista painetta	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Nykyään saa valita harrastukset vapaasti	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
On saanut valita harrastuksensa	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
On saanut valita koulunsa	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät

Osallistuu paikkakuntansa palveluiden kehittämiseen antamalla palautetta	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Sateenkaarevuus ei ole vaikuttanut uravalintaan	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Voisi tarjota kokemusasiantuntijuutta	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Voisi tarjota oman ammattitaitonsa	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Voisi tarjota poliittista yrittäjähänke	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Voisi tarjota vertaistukea	Toimijuus omassa elämässä	Osallisuutta tukevat tekijät
Positiiviset yhteisöt	Yhteisöihin kuuluminen	Osallisuutta tukevat tekijät

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Etelä-Savo Pride ry tukee sateenkaarevien hyvinvointia olemalla olemassa	Hyvinvoinnin tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Kokemuskouluttajia yhdistykselle	Hyvinvoinnin tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Sateenkaarevia salivuoroja	Hyvinvoinnin tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Sateenkaariasioita käsittelevien koulutusten tarjoaminen	Hyvinvoinnin tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Unisex vessoista voisi tiedottaa	Hyvinvoinnin tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Aikuisten mökkiviikonloppu	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Aikuisten ryhmä voisi olla olemista	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Ajankohtaisen sateenkaaritiedon ylläpito ja tiedottaminen	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Sateenkaariystävällisempää päätöksentekoa	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Tasaisesti sateenkaarevaa toimintaa eikä vain kerran vuodessa pride	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Tiedon jakaminen sateenkaariasioista myös sellaisille, jotka eivät itse etsi tietoa aiheesta	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Yhdistys voisi tarjota sateenkaariystävällisiä tiloja olemiseen	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Näkyvyyttä sille, mitä Etelä-Savo Pride ry:ssä voisi tehdä	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana
Sateenkaaritoiminnassa pitäisi huomioida paremmin ikääntyvät ja ikääntyneet	Osallisuuden tukeminen	Etelä-Savo Pride ry hyvinvoinnin ja osallisuuden tukijana

Alaluokka	Yläluokka	Päälukko
Ei kiinnostusta osallistua sateenkaaritoimintaan	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle
Kynnys lähteä sateenkaaritoimintaan mukaan, jos ei halua ryhtyä aktiiviksi	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle
Liian vähän sateenkaarevaa toimintaa	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle
Liian vähän sateenkaariaktiiveja	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle
Liian vähän sateenkaaritoimintaan osallistuvia	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle
Sateenkaarevassa nuortenryhmässä vaikea käydä ison ikäeron takia	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle
Sateenkaaritoiminta liiaksi keskittynyt Mikkeliiin	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle
Vaikea löytää tietoa Etelä-Savon alueen sateenkaaritoiminnasta	Syyt miksi ei ole mukana toiminnassa	Kehittämiskohde ESPRY:lle